

OTDK-DOLGOZAT

2015

**A BALTI ÁLLAMOK EURÓPAI UNIÓS
INTEGRÁCIÓÉRETTSÉGE
- ÉSZTORSZÁG ÉS LITVÁNIA -**

**EUROPEAN UNION INTEGRATION MATURITY OF THE
BALTIC STATES
- ESTONIA AND LITHUANIA -**

Kézirat lezárva: 2013. március 18.

Tartalomjegyzék

BEVEZETÉS	1
1. AZ INTEGRÁCIÓÉRETTSÉG ELMÉLETI HÁTTERE	3
1.1. CSATLAKOZÁSI ÉS TAGSÁGI KRITÉRIUMOK AZ EURÓPAI UNIÓBAN	3
1.2. AZ INTEGRÁCIÓÉRETTSÉG VIZSGÁLATÁNAK MÓDSZERTANA	6
1.2.1. Az integrációérettség gazdasági kritériumai.....	7
1.2.2. Az integrációérettség politikai kritériumai.....	13
1.2.3. Az integrációérettség társadalmi kritériumai.....	14
1.2.4. Az integrációérettség intézményi kritériumai	14
2. HIPOTÉZISEK.....	16
2.1. HIPOTÉZIS 1.....	16
2.2. HIPOTÉZIS 2.....	16
3. A BALTIKUM ÚTJA AZ EURÓPAI UNIÓBA.....	17
3.1. RÖVID TÖRTÉNELMI ÁTTEKINTÉS.....	17
3.2. RENDSZERVÁLTÁSTÓL AZ EURÓPAI UNIÓIG	18
4. ÉSZTORSZÁG ÉS LITVÁNIA GAZDASÁGI INTEGRÁCIÓÉRETTSÉGE	23
4.1. MŰKÖDŐ PIACGAZDASÁG	23
4.2. VERSENYKÉPESSÉG.....	26
4.3. MAKROGAZDASÁGI STABILIZÁCIÓ	29
4.4. KONVERGENCIA	32
4.5. FINANSZÍROZÁS – FINANSZÍROZHATÓSÁG	35
HIVATKOZÁSOK JEGYZÉKE.....	39
MELLÉKLETEK	I
1. SZ. MELLÉKLET: AZ EURÓPAI UNIÓS TAGORSZÁGOS GCI HELYEZÉSE 2012	I
2. SZ. MELLÉKLET: EU 10+2 TAGORSZÁGOK GCI HELYEZÉSE 2006-2012	II

Táblázat- és ábrajegyzék

1. TÁBLÁZAT: ÁTALAKULÁSI INDIKÁTOROK ÉSZTORSZÁGBAN 2000-2004.....	24
2. TÁBLÁZAT: ÁTALAKULÁSI INDIKÁTOROK ÉSZTORSZÁGBAN 2005-2012.....	24
3. TÁBLÁZAT: ÁTALAKULÁSI INDIKÁTOROK LITVÁNIÁBAN 2000-2004	25
4. TÁBLÁZAT: ÁTALAKULÁSI INDIKÁTOROK LITVÁNIÁBAN 2005-2012	25
5. TÁBLÁZAT: AZ ÚJONNAN CSATLAKOZOTT EU TAGORSZÁGOS GCI RANGSORA 2012	29
6. TÁBLÁZAT: AZ ELŐCSATLAKOZÁSI ALAPOK MEGOSZLÁSA A 10 KELET-KÖZÉP-EURÓPAI ORSZÁG KÖZÖTT (MILLIÓ EURÓ).....	36

1. ÁBRA: ÁTALAKULÁSI INDIKÁTOROK ÁTLAGA 1989-2012	26
2. ÁBRA: GCI HELYEZÉSEK 2006-2012	28
3. ÁBRA: GCI PONTSZÁMOK 2006-2012	28
4. ÁBRA: REÁL GDP/FŐ NÖVEKEDÉSI ÜTEME 2000-2012 (%).....	30
5. ÁBRA: HOSSZÚTÁVÚ MUNKANÉLKÜLISÉGI RÁTA 2000-2011 (%).....	31
6. ÁBRA: HARMONIZÁLT FOGYASZTÓI ÁRINDEX 2003-2012 (%).....	31
7. ÁBRA: HARMONIZÁLT FOGYASZTÓI ÁRINDEX 2003-2012 (%).....	33
8. ÁBRA: HOSSZÚ LEJÁRATÚ KAMATLÁBAK 2003-2012 (%).....	34
9. ÁBRA: GDP ARÁNYOS KÖLTSÉGVETÉSI HIÁNY 2002-2011 (%).....	34
10. ÁBRA: GDP ARÁNYOS ÁLLAMADÓSSÁG 2002-2011 (%).....	35
11. ÁBRA: ADÓSSÁGSZOLGÁLATI MUTATÓ 2000-2012 (%)	37
12. ÁBRA: KÖZVETLEN TŐKEBEFEKTETÉS (FDI) 2004-2011 (%)	37

Bevezetés

Az Európai Unió tagjainak száma az integráció létrejötte óta folyamatosan bővül. Olyan nagyméretű bővítésre azonban korábban még nem volt példa, mint amelyet a 2004-es és 2007-es keleti bővítés jelentett. Az EU tagországainak száma 80%-kal - 15-ről 27-re - növekedett. Joggal merül fel a kérdés, hogy vajon a csatlakozó államok mindegyike valóban készen állt-e az integrációhoz történő csatlakozásra, illetve, hogy mennyire tudják kihasználni az integráció nyújtotta lehetőségeket. Dolgozatomban ezekre a kérdésekre keresem a választ a Balti államok – azon belül is Észtország és Litvánia – esetében. Ahhoz, hogy az említett kérdésekre válaszolni tudjak, meg kell vizsgálnom Észtország és Litvánia Európai Uniói integrációérettségét, s ehhez Palánkai Tibor (2004) módszertanát használom fel.

Dolgozatom 1. fejezetében ismertetem az említett – integrációérettség mérésére alkalmas – módszertant. Első lépésként megkülönböztetem a csatlakozási és tagsági kritériumokat az integrációérettségtől, s bemutatom az EU-ban jelenleg érvényben levő csatlakozási és tagsági kritériumokat. Ezután ismertetem az integrációérettség 4 dimenzióját, melyek mentén vizsgálandóknak érdemes.

A 2. fejezetben felállítom dolgozatom fő hipotéziseit, melyeket az elemzés végén, a kapott eredmények függvényében elfogadok vagy elutasítok.

A 3. fejezetben röviden ismertetem a Balti államok történelmét, kitérve arra hogyan jutottak el az Európai Uniói csatlakozásig.

Dolgozatom 4. fejezetében az 1. fejezetben ismertetett módszertan segítségével megvizsgálom Észtország és Litvánia Európai Uniói gazdasági integrációérettségét. Ehhez első lépésként megnézem, hogy mennyire felel meg a 2 ország a működő piacgazdaság elvárásnak, mennyire sikerült az 1980-as évek végén még meglévő tervgazdaságból piacgazdasággá változtatniuk gazdaságukat. Második lépésként Észtország és Litvánia gazdaságának versenyképességét elemzem és hasonlítom össze a többi EU-s tagállam gazdaságával. Ezután megvizsgálom az országok makrogazdasági stabilitását, valamint azt, hogy mennyire tesznek eleget a fejlettségi és szerkezeti követelményeknek. Legvégül az integrációérettség finanszírozás és finanszírozhatóságra vonatkozó szempontjai szerint elemzem a 2 Balti államot. A

fejezet végén összegzem az eredményeket és azok ismeretében döntést hozok hipotéziseimről.

Az utolsó, összefoglaló fejezetben ismertetem dolgozatom főbb eredményeit. Összefoglalom kutatásom legfontosabb lépéseit és zárásként további vizsgálati irányokat határozok meg.

1. Az integrációérettség elméleti háttere

Dolgozatom elkészítéséhez Palánkai Tibor (2004) integrációérettséggel kapcsolatos módszertanát használok fel.

Az integrációérettség vizsgálata során kiindulópontként fontos megkülönböztetni a különböző csatlakozási és tagsági kritériumokat az integrációérettségtől. A csatlakozási kritériumok egy konkrét integrációs szervezethez történő csatlakozás követelményeit határozzák meg, azaz, hogy mely országok válhatnak az integráció teljes jogú tagjává. A tagsági kritériumok ehhez hasonlóan egy konkrét integrációhoz kötődnek, a szervezetben való részvétel feltételeit definiálják. Ezzel szemben az integrációérettség túl mutat ezeken a fogalmakon, a sikeres integrálódás kérdését kutatja, azaz a tagállamok képességét az integráció nyújtotta lehetőségek kihasználására, az azzal járó hátrányok mellett. „Az **integrációérettség** az adott integrációs formából származó előnyök maximális kihasználásának képessége a költségek és a hátrányok minimalizálása mellett. Az integrációérettséget a költségek és a hasznok mérlegével lehet mérni. Egy ország akkor integrációérett, ha a tagság pozitív végösszegű játék, vagyis egészében előnyös számára.” (Palánkai, 2004, 378.o.). Természetesen az említett fogalmak között van kapcsolat, hiszen az integrációs szervezetek a csatlakozási feltételek meghatározásával éppen az adott szervezetben való sikeres részvételhez szükséges integrációérettség minimális szintjét kívánják biztosítani. Azonban ezeknek a kritériumoknak a teljesítése csak az integrációba történő belépést teszi lehetővé az adott államnak, az integrációban történő részvétel folyamata és sikere már integrációérettség kérdése (Palánkai, 2004, 375-380.o.).

1.1. Csatlakozási és tagsági kritériumok az Európai Unióban

Az Európai Unió korai történetében nem volt indokolt csatlakozási kritériumok megfogalmazása, hiszen az akkori tagállamok struktúrájukat és fejlettségi szintjüket tekintve nagyon hasonlóak voltak. Az integráció mélyülésével és folyamatos bővülésével azonban aktuálissá vált a csatlakozás feltételeinek szigorítása. Az integráció mélységét tekintve különböző fokozatok vannak (Balassa, 1961, 2.o.):

- Szabadkereskedelmi térség
- Vámunió
- Közös piac
- Egységes (belső) piac¹
- Gazdasági unió
- Politikai unió

Az integráció mélyülésének köszönhetően az integrációérettség vizsgálatának relevanciája nő. A mai Európai Unió alig több mint 30 év alatt az egyik legegyszerűbb integrációs formától - a vámuniótól - egészen a gazdasági és monetáris unióig jutott. A GMU sikerének egyik legfontosabb eleme a szereplők hasonló gazdasági fejlettsége. Ez tette indokolttá a gazdasági unióba történő csatlakozás feltételrendszerének kialakítását, s így az EK/EU történetében először 1991-ben csatlakozási kritériumok megfogalmazására került sor. A maastrichti konvergencia kritériumok meghatározásával kívánták biztosítani a gazdasági unióba belépő valamennyi tagállam részéről a monetáris és fiskális stabilitást (Palánkai, 2011, 355-356.o.) A tagállamoknak az alábbi feltételeket kell teljesíteniük:

- *Árstabilitás*: A fogyasztói árszint (infláció) emelkedése a vizsgált évben 1,5%-nál jobban nem haladhatja meg a három legalacsonyabb inflációs rátájú tagállam átlagindexét.
- *Kamatok konvergenciája*: A hosszú lejáratú kamatláb a vizsgált évben 2%-nál többel nem haladhatja meg a három legalacsonyabb inflációval rendelkező tagállam átlagát.
- *Árfolyamok stabilitása*: Az Európai Monetáris Rendszer árfolyammechanizmusán (ERM) belül a nemzeti valutát az utóbbi két évben nem értékelik le.
- *Stabil kormányzati pénzügyi pozíciók*: A vizsgált évben a költségvetési hiány a GDP 3%-át, az államadósság pedig a GDP 60%-át nem haladhatja meg (utóbbi esetben elvileg elfogadhatónak tekintik a 60%-

¹ Az eredeti Balassa Béla féle kategóriák között nem szerepel, ám az Európai Unió esetében fontos lépcsőfok.

nál magasabb szintet is, ha az adósságállomány folyamatosan csökkenő tendenciát mutat).” (Horváth, 2011, 295. o.)

Az integráció mélyülésével párhuzamosan zajlott a bővítés folyamata is. Az új tagállamokkal szembeni konkrét csatlakozási kritériumok létrehozásának igénye a keleti bővítés során fogalmazódott meg először. A fejlettségbeli különbségek már a korábbi bővítési folyamatoknál is indokoltá tették volna a taggá válás feltételeinek szigorítását, azonban a politikai megfontolások akkoriban hangsúlyosabbak voltak, mint a gazdaságiak (Palánkai, 2004, 375-380.o.).

Az 1990-es évek elején Kelet-Közép-Európában lejátszódó rendszerváltásoknak köszönhetően a szovjet befolyás alól felszabaduló államok folyamatosan nyújtották be csatlakozási kérelmüket az Európai Unióhoz. Világossá vált, hogy a belépést a korábbinál szigorúbb feltételrendszerhez kell kötni, ellenkező esetben nagyon nagy különbségek lennének az unión belül. A Római Szerződés értelmében bármely európai demokratikus állam kérvényezhette felvételét az integrációba. Ezt a viszonylag könnyen teljesíthető kitélt szigorította valamelyest az Amszterdami Szerződés működő demokráciára vonatkozó kitétele, miszerint „... a jelölt országnak működő demokráciának kell lennie, amely tiszteletben tartja az emberi jogokat és a jogállamiság érvényesülését...” (Horváth, 2011, 577. o.). Ennek a feltételnek valamennyi csatlakozni kívánó állam eleget tett, azonban ez nem jelentette azt, hogy automatikusan fel voltak készülve az integrációban való részvételre. A csatlakozás egy komplex folyamat politikai, gazdasági, jogi és intézményi aspektusokkal egyaránt. Mindezek miatt 1993 júniusában végül megfogalmazták a kelet-közép-európai tagállamoknak szabott csatlakozás feltételeket, azaz a koppenhágai kritériumokat (Palánkai, 2004, 375-380.o.). „A jelölt államnak:

- stabilan működő demokratikus intézményrendszerrel kell bírnia, amely garantálja a jogállamiság és az emberi jogok tényleges érvényesülését, és biztosítja a kisebbségek védelmét, jogaik tiszteletben tartását (*politikai kritériumok*);
- működő piacgazdasággal kell bírnia, és képesnek kell lennie megbirkózni az Unióban meglévő piaci erők versenyével (*gazdasági kritériumok*);
- képesnek kell lennie eleget tenni a tagságból származó kötelezettségeknek, ami a teljes uniós joganyag, pontosabban az annál

bővebben értelmezett uniós vívmányok, az EU *acquis*² átvételét és alkalmazását jelenti, beleértve a politikai, valamint a gazdasági és monetáris unió céljait is (*jogi, intézményi kritériumok*).” (Horváth, 2011, 578. o.)

A Lisszaboni Szerződés két további feltétellel egészítette ki a Koppenhágában meghatározott kritériumokat (Horváth, 2011, 578-579.o.):

1. A csatlakozás további feltétele az Unió értékeinek³ tiszteletben tartása.
2. Az Európai Tanácsnak jogában áll további feltételek teljesítéséhez kötni a csatlakozást (akár ország specifikusan is).

A csatlakozási kritériumok sajátossága, hogy azok az integrációba történő belépés előtt, „kívülről” kell teljesíteni. A teljesítés elmulasztása nem von maga után szankciókat, egyszerűen a csatlakozási kérelem visszautasításával vagy a csatlakozás elhalasztásával jár. Ebből adódóan a csatlakozási kritériumok vizsgálatának csupán a csatlakozás előtt van relevanciája (Palánkai, 2011, 357.o.). Ezzel szemben a tagsági kritériumok teljesítése már „belülről” történik, s a feltételek megsértése elméletileg következményekkel jár, a feltételek teljesítése folyamatosan számon kérhető (Palánkai, 2011, 357-358.o.). Az integrációérettség vizsgálata az integráció több szakaszában is indokolt. Természetesen szükséges már a csatlakozás előtt is figyelembe venni, de igazán akkor biztosítható az integráció sikere, ha a nyomon követés folyamatos (Palánkai, 2004, 379-380.o.).

1.2. Az integrációérettség vizsgálatának módszertana

² „A teljes uniós joganyag és az ahhoz kapcsolódó egyéb elemek” (Horváth, 2011, 624. o.)

³ „EU-Szerződés 2. cikke: Az Unió az emberi méltóság tiszteletben tartása, a szabadság, a demokrácia, az egyenlőség, a jogállamiság, valamint az emberi jogok – ideértve a kisebbségekhez tartozó személyek jogait – tiszteletben tartásának értékein alapul. Ezek az értékek közösek a tagállamokban, a pluralizmus, a megkülönböztetés tilalma, a tolerancia, az igazságosság, a szolidaritás, valamint a nők és férfiak közötti egyenlőség társadalmában.” (Horváth, 2011, 578. o.)

Az integrációérettség a keleti bővítésnek köszönhetően vált igazán aktuálissá. Ugyanis ahogy korábban említettem, ezzel a bővítéssel jelentősen nőtt a fejlettségbeli különbség az EU tagállamok között. További nehézséget jelentett az integráció számára a tény, hogy az új tagállamoknak már egy magasabb integrációs formában, az egységes piacon (idővel pedig a gazdasági és monetáris unióban) kellett sikeresen helytállniuk, ellentétben pl. a korábbi mediterrán bővítésével, mely a közös piac keretein belül valósult meg. Az integrációérettség kutatásához az adott országot négy területen érdemes megvizsgálni: **gazdasági-, társadalmi-, politikai- és intézményi** kritériumok (Palánkai, 2004, 380.o.).

1.2.1. Az integrációérettség gazdasági kritériumai

Az integrációérettség gazdasági kritériumai közül a két legfontosabb meglétét már a koppenhágai csatlakozási kritériumok biztosítják (ld. *gazdasági kritériumok*). Ugyanis a csatlakozás egyik feltétele a működő piacgazdaság megléte és az EU-ban lévő piaci versennyel való megbirkózás képesség. Az integrációérettség öt gazdasági alapkritériuma a következő (Palánkai, 2004, 381.o.):

- működő piacgazdaság;
- versenyképesség;
- makrostabilitás és stabilizáció;
- konvergencia (szerkezeti és fejlettségi közeledés);
- finanszírozhatóság és finanszírozás.

A **működő piacgazdaság** az integrációérettség egyik legfontosabb feltétele, hiszen a belső szabad kereskedelem nyújtotta előnyöket csak jól működő piacgazdaság mellett lehet maximálisan kihasználni. Igaz konkrét kritériumként csak Koppenhágában írták elő, hogy minden tagállamnak működő piacgazdasággal kell rendelkeznie, de természetesen megléte az alacsonyabb integrációs formák esetében is feltétlenül szükséges volt. A régebbi tagállamok esetében nem is okozott problémát a feltétel teljesítése, hiszen valamennyien fejlett gazdasággal rendelkeztek (Palánkai, 2004, 382-383.o.). A kelet-közép-európai államoknak azonban meg kellett küzdeniük a

tervgazdaságból piacgazdaságba történő átalakulási folyamat nehézségeivel, melyhez természetesen az EU is hozzájárult támogatásával (Wolchik és Curry, 2008, 25-28.o.).

A piaci átalakulás és érettség vizsgálatához dolgozatomban az Európai Újjáépítési és Fejlesztési Bank (EBRD) által kiadott éves „átalakulási elemzést” (*Transition Report*) fogom használni, melyben sok más átalakuló állam mellett⁴ Európai Unió tagállamokat⁵ is vizsgálnak. Az átalakulás állapotát jelző indikátorok értékei 1 és 4⁺ közötti skálán mozognak, melyben az 1-es érték azt mutatja, hogy egyáltalán nincs- vagy csak nagyon kismértékű az elmozdulás az adott területen a tervgazdasághoz képest, míg a 4⁺ érték fejlett piacgazdasági szintet jelent (EBRD, 2011, 9.o.). Az elemzések alapja az alábbi mutatószám-rendszer:

- nagy privatizáció;
- kisméretű privatizáció;
- külgazdasági és árfolyamrendszer;
- az árliberalizáció foka;
- a vállalati szerkezetváltás;
- a pénzügyi intézmények működése;
- versenypolitika;
- bankreform és kamatláb-liberalizáció;
- az értékpapírpia és a nem bank jellegű intézmények működése;
- előrehaladás az átalakulás jogi feltételeiben;
- infrastrukturális előrehaladás;
- az átalakulás társadalmi érettségének mutatói. (Palánkai, 2004, 387.o.)

A működő piacgazdaság követelményéhez hasonlóan a **versenyképesség** is egyike a Koppenhágában megfogalmazott csatlakozási kritériumoknak, azonban arról bővebben nem esik szó, hogy melyek is pontosan a versenyképesség paraméterei. Csakúgy, mint az első alapkritérium, a versenyképesség nagyban befolyásolja egy állam integrációérettségét. Az integrációból származó előnyök kihasználásához

⁴ Az elemzésekben átalakuló, többnyire kelet-közép-európai államok és FÁK tagországok szerepelnek

⁵ A 10+2 új tagállam közül az elemzésekben szerepel: Bulgária, Csehország, Észtország, Magyarország, Lettország, Litvánia, Lengyelország, Románia, Szlovák Köztársaság, Szlovénia (EBRD, 2013)

elengedhetetlen a gazdaság versenyképessége, a nélkül az integráció a tagállam számára hátrányokkal járna (Palánkai, 2011, 364.o.). Mi sem bizonyítja jobban a kérdés fontosságát, mint, hogy a versenyképesség uniós szinten is kiemelt téma volt az elmúlt évtizedekben. Különösen az 1980-as évektől, illetve a keleti bővítés óta kapott nagyobb hangsúlyt a kérdés. Akkoriban kezdett nyilvánvalóvá válni, hogy a globális piacokon - azon belül is leginkább a csúcstechnika terén - az EU folyamatosan teret veszít. Regionális és globális szinten egyaránt a versenyképesség folyamatos növelése a cél az EU-ban. Többek között ennek érdekében született meg 2000-ben a Lisszaboni Stratégia, mely célul tűzte ki, hogy az Európai Unió egy évtized alatt versenyképesség és dinamizmus tekintetében a világelsővé váljon (Palánkai, 2004, 389-390.o.).

A versenyképesség egy nagyon komplex mutató, ebből adódóan mérése is különösen nehéz feladat. Az országok egyszerre versenyeznek termelési-, technikai-, gazdasági struktúráikkal, infrastruktúrájuk fejlettségével, társadalmi-, gazdasági- és intézményi rendszereikkel is. A versenyképesség elemzése mikro- és makroszinten egyaránt szükséges, ám fontos kiemelni, hogy nem elegendő, ha egy gazdaság csupán néhány területen tud helyt állni a versenyben, makroszinten is jól kell teljesíteni. Az Európai Unió esetében a versenyképességet a strukturális problémák leküzdésével lehet fokozni. Komplexitásából adódóan a versenyképesség mérése igen nehéz feladat, szerencsére azonban segítséget nyújtanak a különböző nemzetközi szervezetek, kutatóintézetek által elkészített számítások, indexek. Ilyen többek között a World Economic Forum által elkészülő *Global Competitiveness Index*, illetve az IMD által elkészülő *World Competitiveness Yearbook*. Dolgozatomban ilyen indexek segítségével vizsgálom az integrációérettség versenyképesség komponensét (Palánkai, 2004, 390-395.o.).

Az integrációérettség további fontos komponense a **makrogazdasági stabilitás-stabilizáció**. Ez egyaránt szükséges a piac normál működéséhez és az integrációban való sikeres szerepléshez, azaz az integrációval járó előnyök kihasználásához. A makrogazdasági stabilitás definiálása és mérése szintén nehéz feladat, hiszen rendkívül sok tényező függvénye. Egy gazdaság stabilitásának meghatározására alapul vehetjük a gazdasági növekedést, az infláció mértékét, a foglalkoztatottságot, a költségvetési mérleget, illetve a fizetési mérleget is. Azonban felvetődik a kérdés, hogy az előbb

említett tényezők esetében mi számít kielégítő- és mi optimális eredménynek? A válasz a különböző tagországok esetében más-más lehet. A gazdasági és monetáris unióra történő átálláskor az EU megfogalmazott bizonyos alapkritériumokat, melyek teljesítése biztosítja a GMU tagok gazdasági stabilitásának egy minimális, elvárt szintjét (Palánkai, 2011, 370-373.o.). A makrogazdasági stabilizáció vizsgálatához az alábbi mutatókat érdemes elemezni:

- a reál-GDP növekedési üteme;
- főbb gazdasági ágak növekedése;
- a fogyasztás és a beruházások növekedése;
- a termelékenység növekedése;
- foglalkoztatottság
- reálbérek és jövedelmek
- külkereskedelmi forgalom
- külgazdasági egyensúly
- cserearány-változások
- tőkebeáramlás
- konvergencia mutatók (Palánkai, 2002, 63.o.)

Az Európai Unióhoz történő csatlakozás egyetlen komoly követelménye a működő piacgazdaság megléte. Ezenkívül az EU nem fogalmaz meg egyéb - a jövedelmek vagy a gazdaság szintjére vonatkozó - követelést a tagállamok irányába. Habár hozzá kell tenni, hogy **a fejlettségi és szerkezeti követelményekre** az integráció valamennyi lépcsőfokán - így már a legegyszerűbb integrációs forma (szabadkereskedelmi övezet) esetében is – nagy hangsúlyt kell fektetni. A hatok gazdasági struktúrája és fejlettsége nagyjából egy szinten volt, így nem volt napirenden a konvergencia kérdése. A folyamatos bővítéssel párhuzamosan azonban a kérdés fontossága is növekedett. A különbségek már a mediterrán bővítésnek köszönhetően is jelentkeztek, s ez csak tovább fokozódott a keleti bővítés során. Az EU Kohéziós politikája célja a különbségek leküzdésében való segítségnyújtás a tagállamoknak. A konvergencia kérdésének annál nagyobb a létjogosultsága, minél magasabb az integráció fokozata. Gazdasági és monetáris unió esetében ez a kérdés már kiemelt

jelentőségű, éppen ezért támasztanak tagjai követelményeket a csatlakozni kívánó államok felé (Palánkai, 2004, 406-412.o.).

A konvergencia elemzéshez érdemes megvizsgálni az adott ország *egy főre eső GDP*-jét, melynek segítségével az általános fejlettségi színvonalra következtethetünk. A kelet-közép-európai tagállamok esetében fontos elemezni továbbá a gazdaság szerkezeti változását is (*GDP szerkezete*). Fel lehet használni továbbá a különböző intézetek konvergenciaindexeit. Ilyen indexek például a Deutsche Bank Research konvergenciajelentése, a Világgazdaság és az ICEG indexe vagy a DGZ Deka Bank és a Raiffeisen Bank konvergenciamutatói (Palánkai, 2004, 412-417.o.). Konvergencia elemzéshez dolgozatomban az Európai Központi Bank (ECB) által publikált *konvergenciajelentéseket* veszem alapul. „A jelentés elkészítésével az EKB a Szerződés 140. cikkében előírt kötelezettségét teljesíti, miszerint legalább kétévente, továbbá valamely eltéréssel rendelkező uniós tagállam kérésére jelentést kell tennie az Európai Unió Tanácsának (EU Tanácsa) az eltéréssel rendelkező tagállamok által a Gazdasági és Monetáris Unió megvalósítására vonatkozó kötelezettségeik teljesítésében megtett előrehaladásról” (ECB, 2012, 6. o.).

A korábban említett alapkritériumokhoz hasonlóan a **finanszírozás – finanszírozhatóság** esetében is az integráción belüli különbségek mértéke a meghatározó. „A gazdasági fejlettség és a gazdasági struktúrák közelítése komoly fejlesztési igényekkel jár. Ez finanszírozást igényel.” (Palánkai, 2004, 418. o.). Az alapító államok között nem voltak jelentős fejlettségbeli különbségek, ezért a finanszírozás kérdése sem volt aktuális. A bővítéseknek köszönhetően azonban megjelentek az integráción belüli fejlettségi különbségek, s ezáltal a finanszírozás kérdése is fontossá vált. A regionális különbségek csökkentésére létrehozták 1975-ben az Európai Regionális és Fejlesztési Alapot (ERDF). Az 1980-as évek második felében a mediterrán kibővülésnek köszönhetően a tagállamok közötti fejlettségbeli különbségek jelentősen növekedtek, s egyértelművé vált, hogy szükség lesz az új tagállamok kompenzálására (az integráció sikerességéhez szükséges volt az elmaradottabb területek közösségi támogatása). A támogatáspolitikát a Maastrichti Szerződés alapján 1993-ban a Kohéziós Alappal bővült, melynek célja a kevésbé fejlett tagállamok felzárkóztatásának segítése a GMU-hoz történő csatlakozás érdekében. A

régiók közötti különbségek a legnagyobb mértékben a 10+2-es keleti bővítéskor növekedtek, s ez hatással volt az uniós regionális politikára is. 2007 óta az ERDF, az Európai Szociális Alap (ESF) és a Kohéziós Alap felel a regionális támogatásokért (Horváth, 2011, 363-369.o.). Jól mutatja a kérdés fontosságát a regionális politikára fordított összeg nagysága is, hiszen a 2007-2013 közötti időszakra elfogadott pénzügyi keret több mint 1/3-át a Kohézióra szánt összeg teszi ki (Horváth, 2011, 281.o.).

A finanszírozás és a finanszírozhatóság legfontosabb tényezői:

- a hazai tőkeforrások rendelkezésre állása;
- működő tőkepiacok léte;
- a csatlakozó országok nemzeti költségvetésének állapota, képessége a költségvetési egyensúly elérésére vagy fenntartására;
- az adott ország tőkeabszorpciós képessége (Palánkai, 2011, 378-381.o.).

A kelet-közép-európai államok rendszerváltás utáni felzárkózása javarészt külföldi tőkebefektetések útján valósult meg. Az integrációérettség érdekében az újonnan csatlakozó tagállamoknak jelentős forrásokra volt szüksége, ahhoz hogy:

- gazdaságuk versenyképességét javítsák és megőrizzék;
- a régió infrastruktúráját fejlesszék;
- teljesíteni tudják a környezetvédelem területén vállalt kötelezettségeiket;
- ki tudják építeni a megfelelő intézményrendszert, harmonizálni tudják a jogszabályokat és politikákat;
- kompenzálni tudják a veszteségeket (az integrációval járó szerkezeti átalakulásoknak köszönhetően bizonyos szektorokat érő veszteségek elkerülhetetlenek);
- teljesíteni tudják az EU-val szembeni befizetési kötelezettségüket (Palánkai, 2011, 378-381.o.).

Az átalakulás problémájával küzdő kelet-közép-európai államoknak az EU segítséget nyújtott a csatlakozásra való felkészülésben, s létrehoztak 3 elő-csatlakozási alapot (PHARE, SAPARD, ISPA). A PHARE alapot eredetileg Magyarország és Lengyelország átalakulásának támogatására hozták létre, de a támogatásokból más kelet-közép-európai államok is részesültek, s végül a csatlakozásra történő felkészüléshez nyújtott segítséget. Az alapból elsősorban vállalkozás-és

intézményrendszer-fejlesztésre került sor. A SAPARD alap célja mezőgazdaság és vidékfejlesztés volt, az ISPA alapé pedig közlekedés és környezetvédelem támogatása. Az új tagállamok további jelentős fejlesztési forrásokhoz jutottak az Európai Beruházási Banktól (EIB). S emellett a csatlakozást követően természetesen részesültek a közös költségvetés regionális támogatásaiból is (Palánkai, 2004, 421-424.o.).

1.2.2. Az integrációérettség politikai kritériumai

Politikai kritériumok tekintetében nem különíthetők el olyan élesen egymástól a csatlakozási, tagsági kritériumok és az integrációérettség. Általában ezek a kritériumok konkrét intézményekre, szervezetekre vonatkoznak, így ebben az esetben célszerű konkrét tagsági kritériumokról beszélni. Alacsonyabb integrációs fokozatok esetében ritkán fogalmaznak meg formális politikai kritériumokat, ennek ellenére a gazdasági kapcsolatok alakulása szempontjából ezek a kritériumok fontosak lehetnek. Az Európai Unió esetében az integráció fejlődésével párhuzamosan fokozatosan bővült a konkrétan megfogalmazott politikai kritériumok listája. A Római Szerződés esetében a tagság egyetlen kitétele a demokratikusság és az Európához való tartozás volt. Koppenhágában már formális politikai csatlakozási kritériumok megfogalmazására is sor került, s ezt később Madriban egészítették ki (Palánkai, 2004, 425-426.o.). „A jelölt országoknak ily módon a következő főbb feltételeknek kellett megfelelniük:

- a demokrácia általános érvényesülése (1957, Róma)
- a demokratikus intézmények stabilitása (1993, Koppenhága)
- „működő” demokratikus intézmények (1995, Madrid)
- a demokratikus elveknek való megfelelés (1997, Amszterdam, 2000, Nizza).” (Palánkai, 2004, 426. o.).

A Lisszaboni Szerződés tovább bővítette a tagság feltételeit, e szerint az Unió – más egyebek mellett - a demokrácia tiszteletben tartásának értékein alapul (Horváth, 2011, 578.o.).

Ez Európai Bizottság évente jelentést készít az uniós jog alkalmazásának ellenőrzéséről, melyekben a politikai kritériumok teljesítését is értékeli. Rendelkezésre állnak különböző politikai szervezetek, kutatóintézetek által elkészített jelentések,

melyek a politikai kritériumok teljesítését kívánják valamilyen szinten mérni. Általában egyik jelentés sem vizsgálja összességében a politikai átalakulást és demokratizálást, többnyire csak bizonyos paraméterekre fókuszálnak. A korábban említett EBRD által készített éves „átalakulási jelentések” is tartalmazznak ilyen elemeket (Palánkai, 2004, 429-430.o.).

1.2.3. Az integrációérettség társadalmi kritériumai

„A társadalmi integráció és kohézió az integrációérettség szerves része, az integráció sikeressége végső soron nagyban múlik azon, hogy mennyiben részesül az egész társadalom az integráció hozadékaiból, s azok megosztása mennyiben elfogadható a társadalom széles rétegei számára.” (Palánkai, 2004, 431.o.). Az Unióban való részvétel társadalmi támogatottsága nagyban hozzájárul az integráció sikeréhez. Ezért fontos, hogy minden tagállamban – különösen az újonnan csatlakozókban – jelen legyen. A társadalom kohéziója olyan tényezőtől függ mint például a jövedelmi különbségek vagy a társadalmi mobilitási lehetőségek, s ezek a tényezők közvetetten befolyásolják a felzárkózást is (Palánkai, 2004, 431-433.o.). A társadalmi kohézió növelése a lisszaboni stratégiában már konkrét célkitűzésként szerepelt (az Európai Unió képes legyen a fenntartható fejlődésre, több és jobb munkahelyet kínáljon, nagyobb társadalmi kohéziót valósítson meg). A cél megvalósításához az Európai Szociális Alap (ESF) is igyekezett hozzájárulni, ugyanis az Alap célja az EU gazdasági a társadalmi kohéziójának előmozdítása. Prioritásai között szerepelt a munkanélküliség leküzdése, a munkaerőpiachoz való hozzáférés esélyegyenlősége, képzés és oktatás tökéletesítése, stb. „A 2007 és 2013 közötti időszakban az elsődleges cél a munkavállalók, a vállalkozások és a vállalkozók alkalmazkodóképességének növelése” (ESF, 2007, 50. o.)

1.2.4. Az integrációérettség intézményi kritériumai

A politikai kritériumokhoz hasonlóan, az intézményi kritériumok esetében is konkrét csatlakozási, tagsági kritériumokról beszélhetünk, mivel a kritériumok konkrét

intézményekhez, integrációs formákhoz kapcsolódnak. Az integráció folyamata intézményi keretek között valósul meg, ebből adódóan befolyásolja az intézkedések hatékonyságát is. A többi alapkritériumhoz hasonlóan ebben az esetben is elmondható, hogy minél mélyebb az integráció, annál nagyobb a jelentőséggel bírnak a kritériumok. Az *acquis* – vagyis a teljes uniós joganyag – átvételét már a koppenhágai csatlakozási kritériumok kötelezővé teszik a tagállamok számára. „A jogharmonizáción túl az EU külön figyelmet fordít az intézményi rendszer tényleges működésének, valamint az átvett jogszabályok gyakorlati alkalmazásának és érvényesülésének.” (Palánkai, 2004, 435. o.). A keleti bővítés nem csak annak a kérdését vette fel, hogy mennyiben lesznek képesek az új tagállamok az intézményi és jogi alkalmazkodásra, hanem azt is, hogy mennyire lesznek képesek erre a régi tagok. A nagy volumenű bővítés indokoltá tett bizonyos reformokat (intézményi rendszer, közös agrárpolitika-, költségvetés reformja), hogy az Unió képes legyen 12 új ország mellett is a sikeres működésre. Az integrációérettség szempontjából az intézményi kritériumok keretein belül az egyes integrációs intézmények kialakítását kell megvizsgálni, illetve az intézményekhez való alkalmazkodást, a jogharmonizációt és a jogalkalmazást (Palánkai, 2004, 434-437.o.).

2. Hipotézisek

Dolgozatomban a Baltikum országai közül a saját megállapításaim szerinti élenjárót – vagyis Észtországot – és a sereghajtót - Litvániát – vizsgálom meg gazdasági integrációérettség szempontból. Az 1. fejezetben ismertetett feltételek alapján mindkét ország esetében elemzem, hogy mennyire képesek az Európai Unió nyújtotta lehetőségek és előnyök kihasználására az azzal járó hátrányok mellett. Elemzés során egymással és a többi 2004-ben, illetve 2007-ben csatlakozott kelet-közép-európai tagállammal, valamint az EU többi tagországával is összehasonlítom őket a gazdasági integrációérettség vizsgálatához szükséges mutatók alapján.

2.1. Hipotézis 1

Észtország gazdaságilag integrációérett, azaz működő piacgazdasággal, versenyképes-, makrogazdaságilag stabil gazdasággal rendelkezik, eleget tesz a fejlettségi és szerkezeti-, valamint a finanszírozhatósági követelményeknek. Összefoglalva képes az Európai Unió nyújtotta előnyök maximális kihasználására a költségek és hátrányok minimalizálása mellett.

2.2. Hipotézis 2

Litvánia gazdaságilag nem integrációérett, vagyis jelenleg nem képes maximálisan kihasználni az Európai Unió nyújtotta előnyöket a költségek és hátrányok minimalizálása mellett. A gazdasági integrációérettséghez szükséges alapkritériumok terén teljesítménye elmarad az EU átlagtól.

3. A Baltikum útja az Európai Unióba

A ma Baltikumként emlegetett Észtország, Lettország és Litvánia története önálló államként a két világháború közötti időszakra, illetve a rendszerváltás óta eltelt időszakra korlátozódik. A történelem során több nagyhatalom is magáénak tudhatta Észtország és Lettország területét. A terület kezdetben dán és svéd, majd német befolyás alatt is állt. Litvánia esetében a Lengyelországhoz fűződő viszony volt meghatározó a korai időszakokban. A XIV. században Lengyelország és Litvánia perszonálunióvá váltak, s később ez a kapcsolat a Lengyel-Litván Államszövetség létrejöttével még szorosabbá vált (Rauch, 1994, 13-15.o.).

3.1. Rövid történelmi áttekintés

A három balti ország egységként való kezelésében és közös történetében Oroszországhoz fűződő viszonyuk játszott meghatározó szerepet. A XVIII. században mindhárom ország orosz fennhatóság alá került. Észtországot és Lettországot (a terület akkori nevén Livóniát) először 1721-ben a Nagy Északi háborút lezáró nystadi béke értelmében szerezte meg Oroszország. Litvánia egy része pedig 1795-ben, Lengyelország harmadik felosztása során került Oroszország fennhatósága alá (később, a napóleoni háborúk után az ország egész területe az Orosz Birodalomhoz került) (Rauch, 1994, 13-15.o.).

Az I. világháború után, 1918-ban mindhárom ország – a történelem során először – önálló, független állam lett. Ez a függetlenség azonban mindössze alig több mint 20 évig tarthatott. Az 1939-ben, a náci Németország és a Szovjetunió által megkötött Molotov-Ribbentrop-paktum titkos részében a két ország felosztotta egymás között a kelet-közép-európai területeket. A paktum értelmében Észtország és Lettország szovjet-, míg Litvánia német befolyás alá került volna. A II. világháború végén mindhárom ország a Szovjetunió tagköztársasága lett (Misiunas és Taagepera, 1994, 172-180.o.).

A közel 50 évig tartó szovjeturalom, deportálások és iparosítás jelentősen megváltoztatta a balti államok etnikai összetételét. A nagyobb városokban drasztikusan csökkent az észti, lett és litván lakosság aránya, míg az orosz lakosságé nőtt. Kelet-Közép-Európa többi országához hasonlóan az 1980-as években a Baltikum területén is megkezdődtek a változások. A Szovjetunió gyengülésével egyre nyilvánvalóbbá vált, hogy a három ország hamarosan visszanyerheti függetlenségét (Eglitis, 2008, 235-241.o.) 1989-ben - a Molotov-Ribbentrop-paktum 50. évfordulóján - kétmillió ember alkotott élláncot 600 kilométeren át, Tallintól Vilniusig, ezzel tüntetve függetlenségük mellett. 1990-ben a három balti állam az összefogás és a közös célok jelképeként felújította az 1934-es Balti Szövetséget. 1991-ben mindhárom ország visszanyerte függetlenségét (Bojtár, 2001, 25-28.o.).

3.2. Rendszerváltástól az Európai Unióig

A Szovjetunió felbomlását megelőző időszakban alapvetően a kölcsönös el nem ismerés és a konfrontáció jellemezte az Európai Gazdasági Közösség és a KGST viszonyát. Eltérő politikájuknak köszönhetően nem voltak képesek semmilyen kereskedelmi egyezmény megkötésére. Az EGK mint közösség csak egységes kereskedelmi megállapodásokban vett részt, míg a KGST ragaszkodott hozzá, hogy külön-külön az egyes tagállamokkal kössön megállapodást. Ez a politikai érdekellentét feloldhatatlannak bizonyult, ebből kifolyólag a KGST országok az EGK szemszögéből a legkedvezőtlenebb kereskedelmi partneri kategóriába tartoztak, azaz semmilyen kedvezményre – még a legnagyobb kedvezmény elvére sem – voltak jogosultak (Horváth, 2011, 571-572.o.).

A kommunista blokk felbomlása egyszerre jelentett óriási sikert a nyugati országok számára, illetve nagyon nagy biztonsági-, politikai- és gazdasági kihívást is. Egyértelmű volt mindkét fél – az EGK és a rendszerváltozáson áteső kelet-közép-európai országok – számára is, hogy szükséges a közeledés, hiszen Európa jövője az egységben rejlik. Ebből adódóan viszonylag hamar megkezdődtek a jövőről szóló tárgyalások. A kommunista bloktól elsőként leszakadó Magyarország és

Lengyelország élen járt e tekintetben. A gazdasági újjáépítéshez az EGK segítséget szeretett volna nyújtani, ezért létrehozták a PHARE⁶ programot. A programot eredetileg Lengyelország és Magyarország megsegítésére alkották meg, később azonban kiterjesztették az egész kelet-közép-európai blokkra, s így a balti államok is részesülhettek belőle (Horváth, 2011, 572-573.o.).

Az 1990-es évek végén felgyorsuló változások új megvilágításba helyezték Nyugat-Európa és Kelet-Közép-Európa közeledését. A volt szocialista országok szeretnék volna egyre szorosabbra fűzni a kapcsolatot, olyannyira, hogy a csatlakozás kérdése is felmerült. A Közösség szerint azonban erre még nem álltak készen az említett országok, s a csatlakozásról folyó tárgyalások helyett felvetette a társulás intézményének lehetőségét. 1991 és 1996 között 10 volt szocialista állammal kötött társulást az EGK. Elsőként Csehországgal, Szlovákiával, Lengyelországgal, Romániával, Bulgáriával és Magyarországgal, majd következő lépésként 1995-ben a 3 balti állammal⁷, s végül Szlovéniával (Horváth, 2011, 573-577.o.). A kelet-közép-európai államokkal kötött társulási megállapodásokat összefoglalóan *Európa Megállapodásoknak* (Europe Agreements) nevezzük. A megállapodások:

- foglalkoztak a 4 alapszabadság területeivel (ezen belül is leginkább az áruk szabad mozgásával);
- tartalmaztak kereskedelmi rendelkezéseket (a szabadkereskedelem megvalósulása érdekében);
- kitértek a származási- és versenyszabályokra, vámjogok közelítésére;
- tartalmaztak jogharmonizációs kötelezettségvállalásokat;
- törekedtek a szorosabb politikai együttműködés megvalósítására (Horváth, 2011, 520-521.o.).

A kelet-közép-európai államok elsődleges célja ekkor már azonban a teljes jogú taggá válás volt, s ennek megvalósulására az EU nem tett konkrét ígéretet. A 3 balti állam közül elsőként Lettország nyújtotta be csatlakozási kérelmét 1995 októberében, majd

⁶ Poland and Hungary Assistance for the Reconstruction of the Economy

⁷ A társulási megállapodások 1998-ban léptek hatályba.

Észtország ugyanebben az évben novemberben, s végül Litvánia decemberben (Horváth, 2011, 573-577.o.).

A változás 1993-ban következett be, amikor az Európai Unió történetében először konkrét csatlakozási feltételrendszer kialakítására került sor, azaz megfogalmazták a koppenhágai csatlakozási kritériumokat. Ezzel a kelet-közép-európai államok is lehetőséget kaptak a csatlakozásra, amennyiben eleget tesznek az EU által szabott feltételeknek (és azt az EU befogadó kapacitása is lehetővé teszi, illetve a bővítéssel párhuzamosan a mélyítésre is sor kerül). A csatlakozni kívánó országnak jeleznie kell belépési szándékát a Tanács, az Európai Parlament és a nemzeti parlamentek felé. Ezt követően a Tanács felkéri a Bizottságot az ún. országvélemény elkészítésére, melynek figyelembevétele – nem feltétlenül elfogadása – után a Tanács döntést hoz a csatlakozási kérelem elfogadásáról vagy elutasításáról. Elfogadás esetén megkezdődhetnek a csatlakozási tárgyalások. A keleti bővítés során a Tanács az 1995-ös madridi csúcson kérte fel a Bizottságot a csatlakozási kérelmet benyújtott államokról szóló országvélemények elkészítésére. Felkérte továbbá egy olyan elemzés elkészítésére is, mely a bővítés EU politikáira és azok finanszírozhatóságára gyakorolt hatásait vizsgálja. 1997. július 16-án a Bizottság elkészítette az Agenda 2000-t, mely tartalmazta egyrészt a kért országvéleményeket, illetve az EU jövőbeni stratégiai tervezetét is. Összességében a Bizottság kivitelezhetőnek és pozitív hatásúnak értékelte a tervezett keleti bővítést. A koppenhágai kritériumok teljesítési szintje alapján a Bizottság nyilatkozott a csatlakozási kérelmet benyújtó országok fejlettségi állapotáról is. A Bizottság 5+1 országgal⁸ - köztük Észtországgal – javasolta a csatlakozási tárgyalások megkezdését. Véleménye szerint a többi ország nem állt a csatlakozási tárgyalások megkezdéséhez szükséges fejlettségi szinten (Lettország és Litvánia esetében elsősorban a gazdasági kritériumok terén voltak hiányosságok). A Bizottság által készített elemzések azonban csak javaslatok voltak, a döntés a Tanács, illetve a tagállamok kezében volt. Két lehetőség állt az EU előtt:

1. Differenciált tárgyaláskezdés: csak a Bizottság által javasolt 5+1 országgal kezdik meg a tárgyalásokat

⁸ Csehország, Észtország, Magyarország, Lengyelország, Szlovénia + Ciprus

2. Közös startvonal: mind a 10+1 országgal⁹ megkezdődnek a tárgyalások. Végül sikerült kompromisszumos megoldást találni. Ennek értelmében a bővítési folyamatot mindegyik országgal egyszerre, míg a konkrét csatlakozási tárgyalásokat csak az 5+1 országgal kezdték meg (Horváth, 2011, 577-588.o.).

Az EU célja ettől fogva egyértelműen az lett, hogy az említett országok előbb-utóbb az Unió teljes jogú tagjává váljanak. A taggá váláshoz azonban elengedhetetlen volt a jelölt országok számára az uniós joganyag, azaz az *acquis* lehető legnagyobb részének minél előbbi alkalmazása. Ehhez az Unió az ún. *csatlakozási partnerség* programmal kívánt hozzájárulni. Ennek értelmében az EU mindegyik tagjelölt országnak egyéni felkészülési programot határozott meg, melyhez technikai és anyagi segítséget egyaránt nyújtott. A legfontosabb anyagi forrásokat az *előcsatlakozási alapok* biztosították, melynek részeként a korábbi PHARE programot megerősítették, illetve további két új alapot - SAPARD¹⁰ és ISPA¹¹- is létrehoztak. A 2000-2006-os költségvetési időszakban az előcsatlakozási alapok segítségével évi 3,12 milliárd euróval támogatták a kelet-közép-európai országokat. Ennek legnagyobb részét – évi 1,56 milliárd eurót - a PHARE program biztosította, mely elsősorban az *acquis* átvételével és alkalmazásával kapcsolatos területek támogatására szolgált, de segítette továbbá a közigazgatási és igazságszolgáltatási intézményrendszerek fejlesztését is. Az ISPA évi 1,04 milliárd euróval az infrastrukturális fejlesztéseket támogatta, míg a SAPARD a mezőgazdasági szerkezetváltás finanszírozásához járult hozzá évi 520 millió euróval. Mindezek mellett 2002-től kezdődően a keleti bővítés melletti teljes elkötelezettség jegyében a leendő tagállamok számára önálló költségvetési fejezet elkülönítésére is sor került (Horváth, 2011, 588-590.o.).

2000. február 15-én az 1999-es helsinki csúcson meghozott döntés értelmében a csatlakozási tárgyalásokból korábban kimaradt hat országgal – az ún. helsinki

⁹ 10 kelet-közép-európai állam + Ciprus (Törökország 1987-ben nyújtotta be csatlakozási kérelmét, de esetében teljes egyetértés volt arról, hogy még nem alkalmas a csatlakozásra. Málta 1996-1998 ősze között befagyasztotta csatlakozási kérelmét.)

¹⁰ Special Accession Programme for Agriculture and Rural Development

¹¹ Instrument for Structural Policies for Pre-Accession

csoporttal¹² – is megkezdődtek a csatlakozási tárgyalások. 2001 második felére a két csoport közötti különbségek jelentős mértékben csökkentek. Romániát és Bulgáriát leszámítva mind a tíz ország esetében körvonalazódott a csatlakozási tárgyalások befejezésének időpontja. Lettország és Litvánia különösen jó ütemben fejlődött, félév alatt több mint 5 tárgyalási fejezetet sikerült lezárniuk (Horváth, 2011, 590-595.o.).

Végül 2002. december 13-án a koppenhágai csúcson sikerült lezárni mind a tíz országgal a csatlakozási tárgyalásokat, illetve magát az 1993-ben szintén Koppenhágában megkezdett folyamatot is. 2003. április 16-án Athénban valamennyi tagállam aláírta a csatlakozási szerződést, mely után kezdetét vehette a ratifikációs időszak (Teperics és Rózsa, 2004). A parlamenti ratifikációs folyamat mellett a tíz országból kilencben népszavazást is tartottak a csatlakozás kérdéséről. Észtországban a részvételi arány 64% volt, s a szavazók 66,9%-a voksolt a csatlakozás mellett. Lettországban 72,5%-os részvétel mellett a 67,7% volt az igenek aránya, míg Litvániában a választópolgárok 63,3%-a ment el szavazni a kérdésről, s 91%-uk döntött a csatlakozás mellett. A tíz új tagállam csatlakozására 2004. május 1-én került sor (Horváth, 2011, 595-603.o.).

¹² Köztük Lettországgal és Litvániával

4. Észtország és Litvánia gazdasági integrációérettsége

Az alábbiakban az 1. fejezetben bemutatott módszertan segítségével elemzem Észtország és Litvánia Európai Unió gazdasági integrációérettségét. A korábban felsorolt öt alapkritérium szerint sorra megvizsgálom az említett országokat, majd a kapott eredmények alapján következtetek Európai Unió integrációérettségükre.

4.1. Működő piacgazdaság

Észtországnak és Litvániának, csakúgy, mint a többi kelet-közép-európai államnak meg kellett küzdenie a tervgazdálkodásból piacgazdaságba történő átalakulás okozta nehézségekkel, annak érdekében, hogy eredményesen részt vehessenek a legnagyobb európai integrációban. A működő piacgazdaság meglétének vizsgálatához az EBRD által évente kiadott „átalakulási elemzés”-eket (*Transition Report*) és az azokban szereplő „átalakulási indikátorok”-at (*Transition Indicators*) használok fel. Az indikátorok értékei 1 és 4⁺ között mozognak. Az 1-es érték azt jelenti, hogy nincs vagy csak nagyon kismértékű változás figyelhető meg a merev központi irányításhoz képest, míg a 4-es érték iparilag fejlett piacgazdasági szintre utal¹³.

Észtországban már az EU-s csatlakozást megelőző években is magas értékeket figyelhetünk meg valamennyi területen. A kisméretű privatizáció, az árliberalizációs és a külkereskedelem és értékpapírpiacon területén 2000 óta folyamatosan maximális az indikátor értéke, azaz ezeken a területeken fejlett piacgazdasági szint figyelhető meg. A nagy privatizáció értéke 2000 és 2004 között minden évben 4, ami szintén kiemelkedő teljesítmény. A versenypolitika, illetve a kormányzati és vállalati átalakulás terén a többi területhez képest alacsonyabb értékek szerepelnek, azonban a folyamatos fejlődés ezeken a területeken is egyértelműen látszik (1. táblázat).

¹³ A „+” jel 0,33-mal megnöveli az adott értéket (pl.: 4⁺ = 4,33). A „-” jel 0,33-mal csökkenti az adott értéket (pl.: 3⁻ = 2,67).

1. táblázat: Átalakulási indikátorok Észtországban 2000-2004

Észtország	2000	2001	2002	2003	2004
Nagy privatizáció	4	4	4	4	4
Kisméretű privatizáció	4 ⁺	4 ⁺	4 ⁺	4 ⁺	4 ⁺
Kormányzati és vállalati átalakulás	3	3 ⁺	3 ⁺	3 ⁺	3 ⁺
Árliberalizáció	4 ⁺	4 ⁺	4 ⁺	4 ⁺	4 ⁺
Külkereskedelem és értékpapírpia	4 ⁺	4 ⁺	4 ⁺	4 ⁺	4 ⁺
Versenypolitika	3 ⁻	3	3	3	3 ⁺

Forrás: EBRD Transition indicators by country alapján saját készítésű táblázat

A csatlakozás óta eltelt években folyamatos fejlődés figyelhető meg működő piacgazdaság terén. 2006 óta valamennyi részterület esetében az értékek 4-eshez közeliek. Maximális, azaz 4⁺-os érték szerepel a kisméretű privatizáció, az árliberalizáció és a külkereskedelem és értékpapírpia terén. A nagy privatizáció értéke folyamatosan 4-es 2000 óta. A kormányzati és vállalati átalakulás, illetve a versenypolitika esetében pedig a 2000-es 3-as, illetve 3⁻-os értékről mindkét esetben 4⁻-ra nőtt az indikátor értéke (2. táblázat).

2. táblázat: Átalakulási indikátorok Észtországban 2005-2012

Észtország	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012
Nagy privatizáció	4	4	4	4	4	4	4	4
Kisméretű privatizáció	4 ⁺	4 ⁺	4 ⁺	4 ⁺	4 ⁺	4 ⁺	4 ⁺	4 ⁺
Kormányzati és vállalati átalakulás	4 ⁻	4 ⁻	4 ⁻	4 ⁻	4 ⁻	4 ⁻	4 ⁻	4 ⁻
Árliberalizáció	4 ⁺	4 ⁺	4 ⁺	4 ⁺	4 ⁺	4 ⁺	4 ⁺	4 ⁺
Külkereskedelem és értékpapírpia	4 ⁺	4 ⁺	4 ⁺	4 ⁺	4 ⁺	4 ⁺	4 ⁺	4 ⁺
Versenypolitika	3 ⁺	4 ⁻	4 ⁻	4 ⁻	4 ⁻	4 ⁻	4 ⁻	4 ⁻

Forrás: EBRD Transition indicators by country alapján saját készítésű táblázat

Litvániában az átalakulási indikátorok értéke alacsonyabb, mint Észtországban. A csatlakozás évében 3 területen (kisméretű privatizáció, árliberalizáció, külkereskedelem és értékpapírpia) Észtországhoz hasonlóan maximális az átalakulás. Viszont a kormányzati és vállalati átalakulás, illetve a versenypolitika terén csak 3-as. Ugyanakkor elmondható, hogy folyamatos a fejlődés az összes terület esetében. A nagy privatizáció esetében 2000 és 2004 között 3-ról 4⁻-ra nőtt az indikátor értéke. Kormányzati és vállalati átalakulás, illetve a versenypolitika estében pedig 3⁻-ról 3-ra (3. táblázat).

3. táblázat: Átalakulási indikátorok Litvániában 2000-2004

Litvánia	2000	2001	2002	2003	2004
Nagy privatizáció	3	3 ⁺	4 ⁻	4 ⁻	4 ⁻
Kisméretű privatizáció	4 ⁺	4 ⁺	4 ⁺	4 ⁺	4 ⁺
Kormányzati és vállalati átalakulás	3 ⁻	3 ⁻	3	3	3
Árliberalizáció	4	4	4 ⁺	4 ⁺	4 ⁺
Külkereskedelem és értékpapírpia	4	4 ⁺	4 ⁺	4 ⁺	4 ⁺
Versenypolitika	3 ⁻	3	3	3	3

Forrás: EBRD Transition indicators by country alapján saját készítésű táblázat

2012-re Litvánia elérte a fejlett piacgazdasági szintet a kisméretű privatizáció, az árliberalizáció és a külkereskedelem és értékpapírpia terén. A nagy privatizáció és a versenypolitika területén is megközelítette a maximális szintet. Ezzel szemben a kormányzati és vállalati átalakulás területén 2002 óta nem sikerült fejlődést mutatnia (4. táblázat).

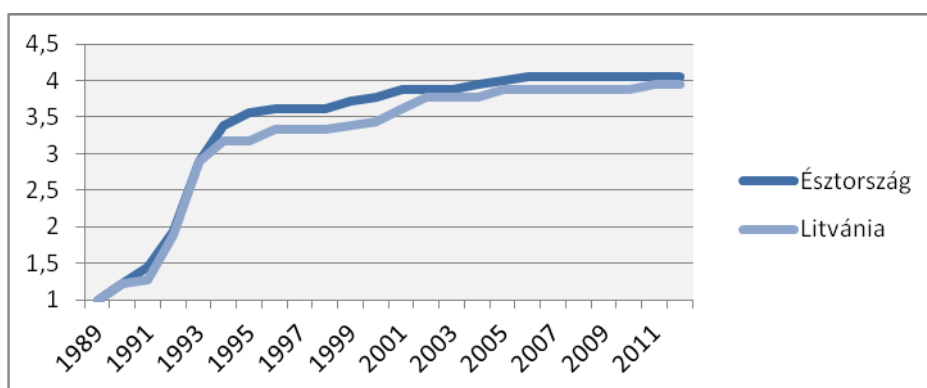
4. táblázat: Átalakulási indikátorok Litvániában 2005-2012

Litvánia	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012
Nagy privatizáció	4	4	4	4	4	4	4	4
Kisméretű privatizáció	4 ⁺	4 ⁺	4 ⁺	4 ⁺	4 ⁺	4 ⁺	4 ⁺	4 ⁺
Kormányzati és vállalati átalakulás	3	3	3	3	3	3	3	3
Árliberalizáció	4 ⁺	4 ⁺	4 ⁺	4 ⁺	4 ⁺	4 ⁺	4 ⁺	4 ⁺
Külkereskedelem és értékpapírpia	4 ⁺	4 ⁺	4 ⁺	4 ⁺	4 ⁺	4 ⁺	4 ⁺	4 ⁺
Versenypolitika	3 ⁺	3 ⁺	3 ⁺	3 ⁺	3 ⁺	3 ⁺	4 ⁻	4 ⁻

Forrás: EBRD Transition indicators by country alapján saját készítésű táblázat

Összességében elmondható, hogy az 1989-es átlagos 1-es értékről – azaz a merev tervgazdaságtól – 2012-re mindkét ország a 4-es szintig – azaz a fejlett piacgazdasági szintig – jutott. Észtország esetében ez a fejlődés valamivel gyorsabb volt, mint Litvánia esetében. Átlagosan azonban mindkét ország az Európai Unió csatlakozás óta fejlett szinten van az EBRD által készített átalakulási indikátorok alapján. Mindezek alapján úgy gondolom, hogy a gazdasági integrációérettség első alapkritériuma – a működő piacgazdaság – alapján mindkét ország integrációérettnek tekinthető (1. ábra).

1. ábra: Átalakulási indikátorok átlaga 1989-2012

Forrás: EBRD Transition indicators by country alapján saját készítésű ábra

4.2. Versenyképesség

A versenyképesség az integrációérettség egyik legfontosabb alapkritériuma, hiszen egy ország csak akkor képes maximálisan kihasználni az adott integráció nyújtotta lehetőségeket, ha gazdasága megfelelően helyt tud állni a versenyben.

A versenyképesség egy nagyon komplex fogalom, ebből adódóan mérése is igen nehéz feladat. Éppen ezért dolgozatomban a *World Economic Forum* (WEF) által évente elkészülő versenyképességi jelentéseket használom fel Észtország és Litvánia versenyképességének meghatározásához és az EU-s átlaggal történő összehasonlításához. A WEF a különböző országok versenyképességét mikro- és makroszinten egyaránt vizsgálja. Az elemzésekben a versenyképességet a következőképpen definiálják: „A versenyképesség olyan intézmények, politikák és tényezők halmaza, melyek meghatározzák az adott ország termelékenységének szintjét” (WEF, 2012, 4.o.)¹⁴.

A WEF már több mint 3 évtizede tanulmányozza a világ országainak versenyképességét (*Global Competitiveness Reports*). 2005 óta a versenyképességi elemzések alapján a *The Global Competitiveness Index* (GCI) összetett mutatószám

¹⁴ Saját fordítás

képezi¹⁵. A GCI különböző – a versenyképességre egyaránt ható – komponensek pontszámainak súlyozott átlagából tevődik össze¹⁶:

1. Intézmények
2. Infrastruktúra
3. Makroökonómiai környezet
4. Egészségügy és alapfokú oktatás
5. Felsőoktatás és képzés
6. Árupiaci hatékonyság
7. Munkaerőpiaci hatékonyság
8. A pénzügyi piac fejlődése
9. Technológiai felkészültség
10. Piacméret
11. Üzleti kifinomultság
12. Innováció (WEF, 2012, 3-7. oldal).

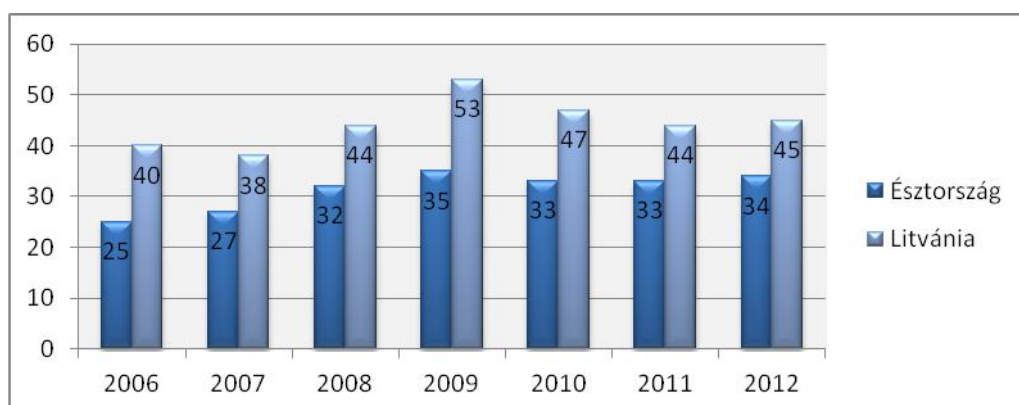
Az országok GCI pontszáma alapján évről-évre elkészül a világ országainak versenyképességi rangsora. Dolgozatomban Észtország és Litvánia versenyképességét egymással és a többi EU tagország teljesítményével hasonlítom össze 2006 és 2012 között.

A vizsgált 7 év során Észtország minden esetben előrébb végzett a versenyképességi rangsorban, mint Litvánia. Legjobb helyezését (25.) 2006-ban érte el. 2009-ig folyamatosan romlott az ország versenyképességi helyezése. 2010-ben és 2011-ben egyaránt a 33. helyen végzett, s a legutolsó vizsgált évben - 2012-ben - az előző 2 évhez képest 1 helyezést rontott. Litvánia legjobb helyezése (38.) 2007-ben volt. 2009-ig Litvánia teljesítménye is folyamatosan romlott, mindössze az 53. helyen állt a versenyképességi rangsorban. 2012-ben Észtországhoz hasonlóan 1 helyezést rontott előző évi teljesítményéhez képest és a 45. helyen végzett az országok versenyképességi rangsorában (2. ábra).

¹⁵ A GCI pontszám meghatározásának pontos módszertana megtalálható a *The Global Competitiveness Index 2012-2013* függelékében (WEF, 2012, 46-48. oldal).

¹⁶ A GCI értékei 1-7 között mozognak (WEF, 2012, 46. o.)

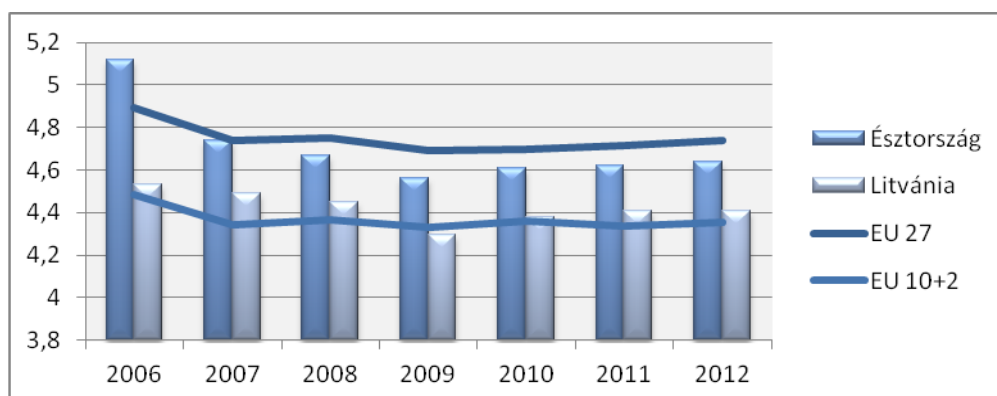
2. ábra: GCI helyezések 2006-2012

Forrás: WEF Global Competitiveness Index internetes adatbázis alapján saját készítésű ábra

Észtország pontszáma 2006 és 2012 között minden évben magasabb volt, mint Litvánia pontszáma. Meghaladta továbbá mind a 7 vizsgált évben a 10+2 újonnan csatlakozott ország átlagos pontszámát is (3. ábra).

3. ábra: GCI pontszámok 2006-2012

Forrás: WEF Global Competitiveness Index internetes adatbázis alapján saját készítésű ábra

2006-ban pontszáma a jelenlegi 27 Európai Unió ország pontszámának átlagánál is magasabb volt, s a további 6 évben is megközelítette azt. Ezzel szemben Litvánia pontszáma messze elmaradt minden vizsgált évben az EU 27 átlagtól, sőt 2009-ben az újonnan csatlakozott országok átlagánál is alacsonyabb volt (3. ábra).

Az Európai Unió 27 tagországához viszonyítva Észtország 2012-ben a 12. helyen, Litvánia a 17. helyen végzett (1. sz. melléklet). Az újonnan csatlakozott 10+2 tagországhoz viszonyítva pedig Észtország volt az 1. a versenyképességi rangsorban, Litvánia pedig a 4. (5. táblázat).

5. táblázat: Az újonnan csatlakozott EU tagországos GCI rangsora 2012

	2012	
	Összes ország között	EU 27 között
Észtország	34	1
Cseh Köztársaság	39	2
Lengyelország	41	3
Litvánia	45	4
Málta	47	5
Lettország	55	6
Szlovénia	56	7
Ciprus	58	8
Magyarország	60	9
Bulgária	62	10
Szlovák Köztársaság	71	11
Románia	78	12

Forrás: WEF Global Competitiveness Index 2012-2013 alapján saját készítésű táblázat

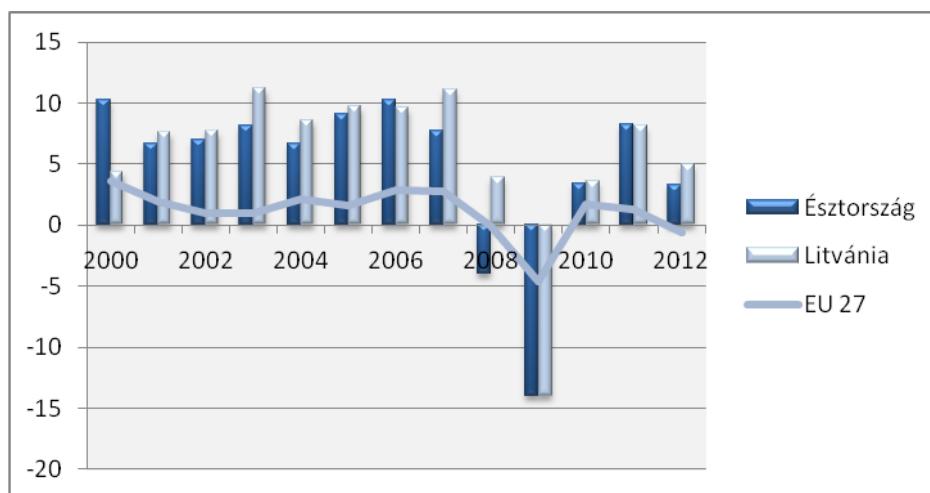
Észtország 2006 és 2012 között egy évet leszámítva (2009) minden évben 1. helyen állt az újonnan csatlakozott EU-s tagországok versenyképességi rangsorában (2. sz. melléklet). Ezért úgy gondolom, hogy a versenyképességi kritérium alapján egyértelműen integrációérett az ország, hiszen a keleti bővítés többi országához viszonyítva kiemelkedően jól teljesített és az EU 27 átlagot is megközelíti. Litvánia esetében nehéz ilyen egyértelmű következtetést levonni. Az EU 27 átlagtól ugyan távol van, ugyanakkor a keleti bővítés többi országához viszonyítva kielégítő a teljesítménye. GCI pontszámuk átlagát 2009-et leszámítva minden évben elérte és azóta a 12 országon belüli helyezése évről-évre javult (2011-ben és 2012-ben egyaránt 4. volt) (2. sz. melléklet). A versenyképességi kritérium alapján integrációérettnek tartom Litvániát, mivel teljesítménye javuló tendenciát mutat.

4.3. Makrogazdasági stabilizáció

Az integrációérettség további fontos alapkritériuma a makrogazdasági stabilitás, melynek kiváló mutatószámai lehetnek a reál GDP növekedés, a munkanélküliségi ráta és az infláció mértéke. Dolgozatomban ezt a 3 mutatót elemzem Észtország és Litvánia makrogazdasági stabilitásának vizsgálata során.

Az egy főre eső reál GDP növekedési igen magas volt Észtországban és Litvániában is a 27 EU tagállamhoz viszonyítva. Észtország a válság éveit – 2008-at és 2009-et – leszámítva minden évben messze meghaladta az EU 27 egy főre eső reál GDP növekedési ütemét. 2011 óta a növekedés lassult, 2012-ben már csak 3,3%-os volt. Litvánia esetében egyetlen egy év (2009) volt, ahol rosszabb teljesítményt nyújtott, mint az EU 27.

4. ábra: Reál GDP/fő növekedési üteme 2000-2012 (%)

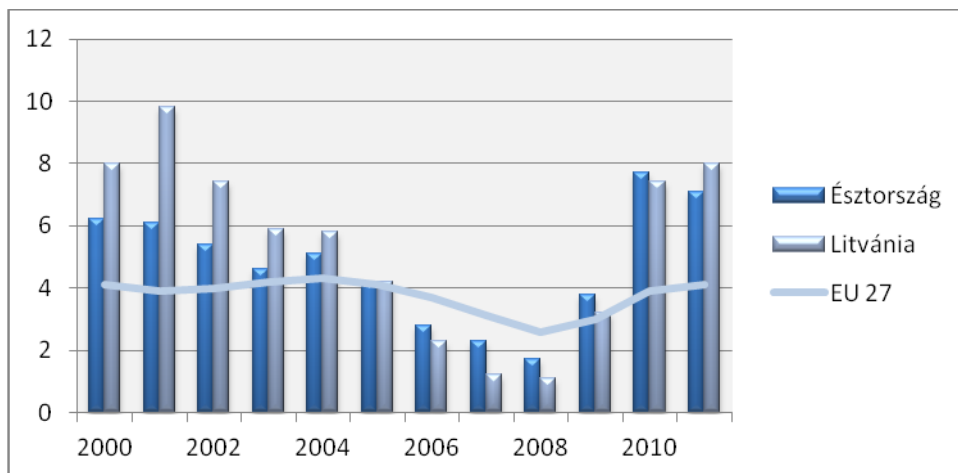

Forrás: Eurostat alapján saját készítésű ábra

Azonban a nagy növekedés önmagában még nem garantálja a makrogazdasági stabilitást, ezért érdemes megvizsgálni, hogy ezekben az években mekkora munkanélküliség társult a magas GDP növekedési ütemhez. Az EU 27 országát tekintve a munkanélküliség átlagosan 3-4% körül mozog. Ehhez képest mind a két országban viszonylag magas a munkanélküliség. Észtországban a 2000-es évek elején 6% felett volt, igaz ezután 2008-ig folyamatosan csökkent. 2010-ben azonban rekordszintet ért el, 7,7%-os volt a munkanélküliség, s ez 2011-re csak kismértékben, 7,1%-ra csökkent. Litvániában a 2000-es évek elején rendkívül magas, 10% közeli munkanélküliség volt megfigyelhető. 2008-ig, Észtországhoz hasonlóan folyamatos csökkenés volt, ám azóta nagymértékű növekedés. 2011-ben 8%-os munkanélküliség volt az országban.

Észtországban és Litvániában a többi újonnan csatlakozó tagállamhoz képest is magas a munkanélküliség (2011-ben csak Szlovákiában és Lettországból volt magasabb). A régi tagállamok közül csak Írországban, Görögországban és Spanyolországban volt magasabb a munkanélküliség 2011-ben.

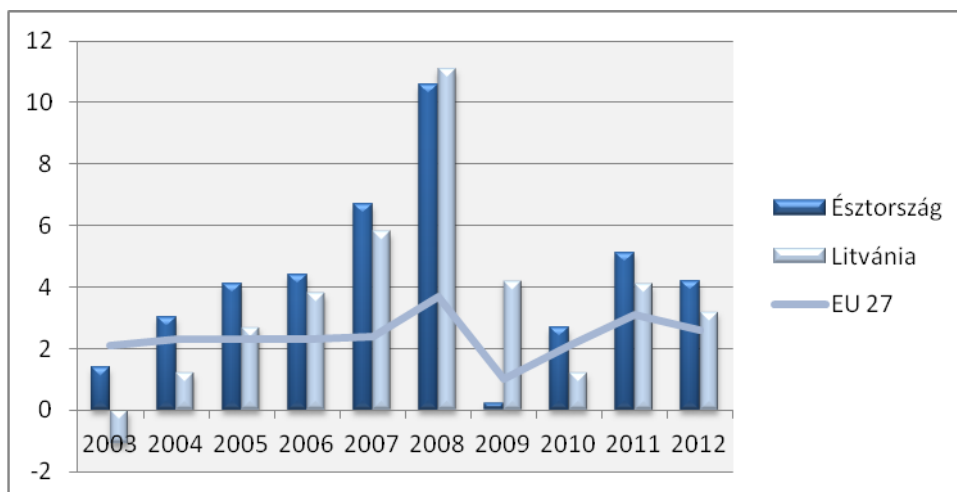
5. ábra: Hosszútávú munkanélküliségi ráta 2000-2011 (%)

Forrás: Eurostat alapján saját készítésű ábra

Az infláció méréséhez az EU által használt harmonizált fogyasztói árindexet veszem alapul. Ez alapján 2003 és 2008 között mindkét országban folyamatosan nőtt az infláció, s 2005-től kezdve mindkét országban az EU 27 átlag felett volt. 2009-ben s 2010-ben mindkét országban drasztikus csökkenés történt, majd 2011-től ismét emelkedett az infláció. 2012-ben Észtországban 4,2%, míg Litvániában 3,2% volt, s ezekkel az értékekkel mindkét ország az EU átlag felett volt.

6. ábra: Harmonizált fogyasztói árindex 2003-2012 (%)

Összefoglalva Észtországban a munkanélküliségi ráta jelenleg is viszonylag magas, a fogyasztói árinfláció az elmúlt 10 évben ingadozó volt, azonban erőteljes reál-GDP növekedéssel társult. A 2008-2009-es gazdasági visszaesésben nyilvánvalóan közrejátszottak a világgazdasági válság eseményei. Az inflációs probléma különösen fontos Észtország esetében, hiszen a GMU tagjaként inflációjának a referenciaérték alatt kellene maradni. Litvániában Észtországhoz hasonlóan az infláció ingadozó volt az elmúlt 10 évben, s e mellé magas munkanélküliség és reál-GDP növekedés társul. Jól mutatja mindkét ország esetében a makrogazdasági helyzet instabilitását a 2009-es visszaesés, melyet a kilábalás évei követtek. Mindezek miatt úgy gondolom, hogy makrogazdasági stabilizáció terén hiányosságok figyelhetők meg Észtország és Litvánia esetében is. Ez alapján a kritérium alapján nem tartom integrációérettnek egyik országot sem.

4.4. Konvergencia

Alapvetően minden Európai Unió tagállam esetében a hosszútávú cél az eurózónához történő csatlakozás. Azonban jelenleg még nem minden tagállam áll azon a fejlettségi szinten, hogy csatlakozni tudjon a GMU-hoz. Sőt sajnos olyan tagállamok is vannak, melyek ugyan korábban teljesítették a maastrichti konvergencia kritériumokat, gazdaságuk most mégis gyengébben teljesít. A fejlettségi és szerkezeti követelmények (konvergencia) kritériumának teljesülését a maastrichti konvergencia kritériumok segítségével vizsgálom meg Észtország és Litvánia esetében.

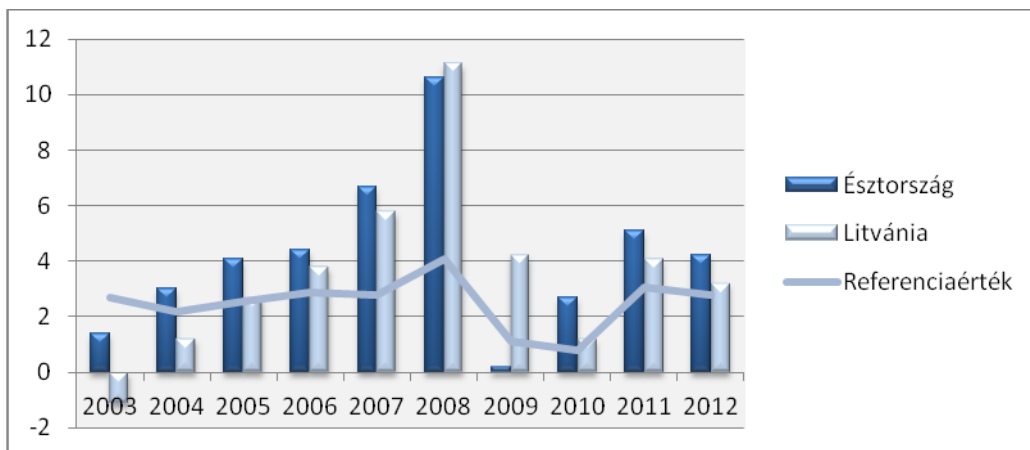
Észtország inflációja szinte az összes vizsgált évben – 2003 és 2009 kivételével – a referenciaérték¹⁷ felett volt. Ez elég nagy problémát jelent, tekintve, hogy az ország 2011 óta eurózóna tag¹⁸. Litvánia esetében az infláció 2008-ig folyamatosan növekedett,

¹⁷ A három legalacsonyabb inflációs rátájú tagállam átlagindexe +1,5%.

¹⁸ A maastrichti inflációs kritériumot a válságnak „köszönhetően” tudta teljesíteni Észtország.

s elérte csúcsát a 11,1%-ot. 2008 és 2010 között az infláció mértéke csökkent, majd 2011-ben ismét nőtt. 2012-ben 3,2% volt az infláció Litvániában, s ezzel mindössze 0,6 százalékponttal maradt el a referenciaértéktől. Összefoglalva az elmúlt 10 évben mindkét vizsgált országban rendkívül ingadozó volt az infláció (7. ábra).

7. ábra: Harmonizált fogyasztói árindex 2003-2012 (%)

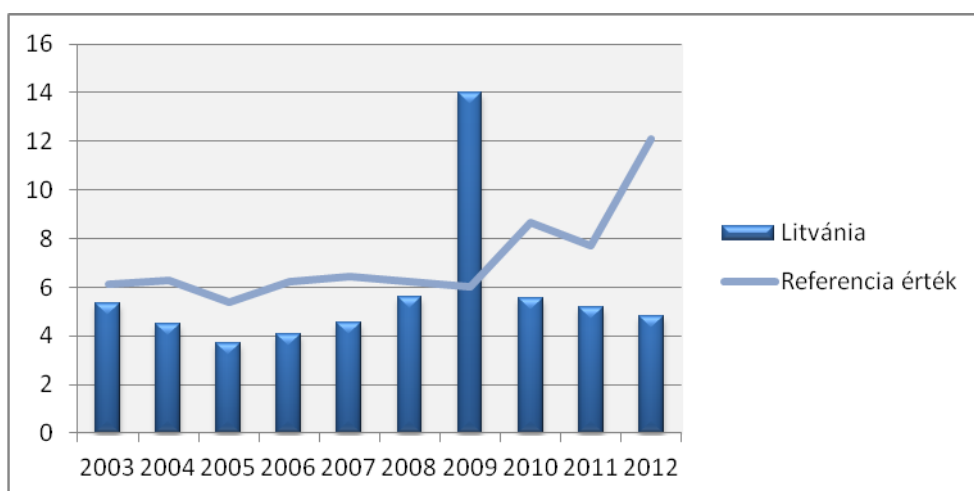

Forrás: Eurostat alapján saját készítésű ábra

Az átlagos hosszú lejáratú kamatláb Litvániában 2003 és 2012 között 2009-et leszámítva minden évben a referenciaérték¹⁹ alatt volt. 2010 óta folyamatosan csökkent, végig 5% körül mozgott. Vagyis ezen a téren kiemelkedően jól teljesített Litvánia. Észtország esetében nem állnak rendelkezésre hosszú lejáratú kamatlábról szóló statisztikák, mivel az észt koronának nem volt fejlett kötvénypiac (8. ábra).

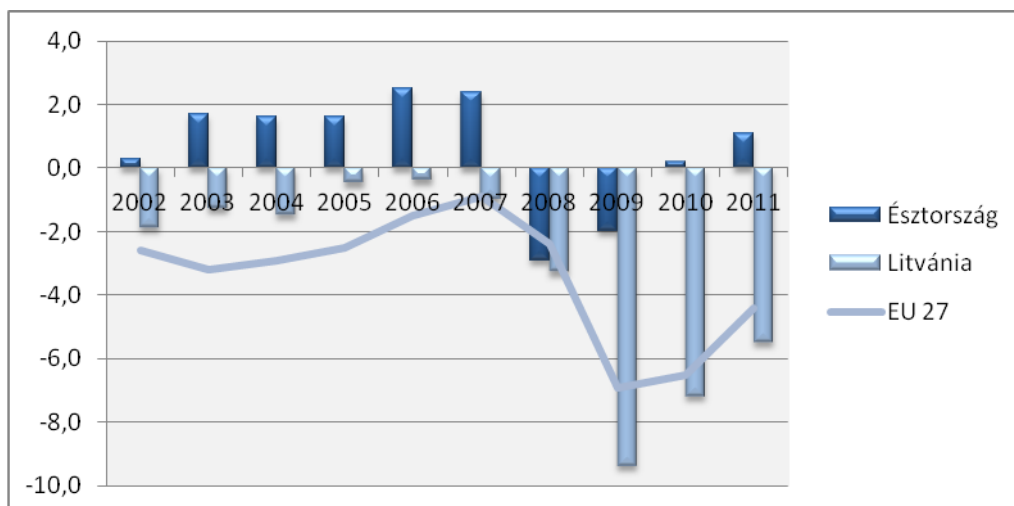
¹⁹ A három legalacsonyabb inflációs rátájú tagállam átlagindexe +2%.

8. ábra: Hosszú lejáratú kamatlábak 2003-2012 (%)

Forrás: Eurostat alapján saját készítésű ábra

9. ábra: GDP arányos költségvetési hiány 2002-2011 (%)

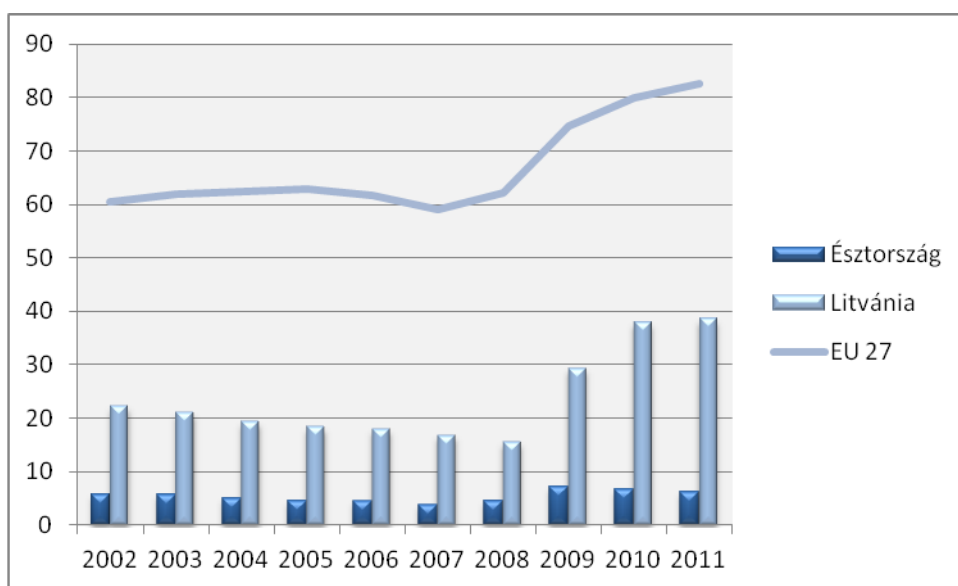

Forrás: Eurostat alapján saját készítésű ábra

A GDP arányos költségvetési hiány Észtországban minden vizsgált évben, még 2008-ban is 3% alatt maradt. Ez nem csak az újonnan csatlakozott tagállamokhoz, de az egész Európai Unióhoz viszonyítva is kiemelkedően jó eredmény. Litvánia esetében a költségvetési hiány 2002 és 2007 között végig az elvárt 3%-os határ alatt maradt. 2008-ban éppen meghaladta azt, 3,3% volt. 2009-ben azonban drasztikusan megugrott 9,4% volt a költségvetési hiány. Azóta azonban a hiány folyamatosan csökken és habár a 3%-tól még a tavalyi évben is messze elmaradt, jól látszik, hogy a probléma nem csak Litvániát, hanem az egész EU-t érintette, hiszen az EU 27 átlag is 3% feletti volt 2009-ben és 2010-ben (9. ábra).

A GDP arányos államadósság terén mind Észtországban mind pedig Litvániában kiemelkedően jól teljesített az elmúlt 10 évben. Észtországban az államadósság mindig 10% alatt maradt, Litvániában pedig 2002 és 2008 között 20% körül volt. 2009-ben ez az érték felugrott majdnem 30%-ra és azóta további majdnem 10%-ot emelkedett. Azonban az államadósság még így is mind a két ország esetében jóval a 60%-os határérték alatt volt, sőt az EU 27 átlagnál is jelentősen alacsonyabb volt (10. ábra).

10. ábra: GDP arányos államadósság 2002-2011 (%)

Forrás: Eurostat alapján saját készítésű ábra

Összegezve az infláció esetében mind a két ország teljesítménye ingadozó volt az elmúlt 10 évben, a többi konvergencia kritérium területén azonban kiemelkedően jól teljesítettek. Mindezek miatt úgy gondolom, hogy a konvergencia kritérium alapján Észtország és Litvánia is integrációérettnek tekinthető.

4.5. Finanszírozás – finanszírozhatóság

A csatlakozást megelőzően a kelet-közép-európai országok az előcsatlakozási alapoknak köszönhetően jelentős fejlesztési forrásokhoz juthattak. A 3 előcsatlakozási alapból minden kelet-közép-európai volt tagjelölt állam részesült, így Észtország és

Litvánia is. Észtország a PHARE program nyújtotta összegek mindössze 2%-ra volt jogosult, Litvánia pedig 4%-ra. Ezzel szemben a program fő kedvezményezettje, Lengyelország az összes támogatás 37%-át kapta meg. A PHARE programhoz hasonlóan az ISPA alapból is az összegek 2%-ára és 4%-ára volt jogosult Észtország és Litvánia. A SAPARD programból Észtország a támogatások 2%-át, Litvánia pedig a támogatások 6%-át kapta (6. táblázat).

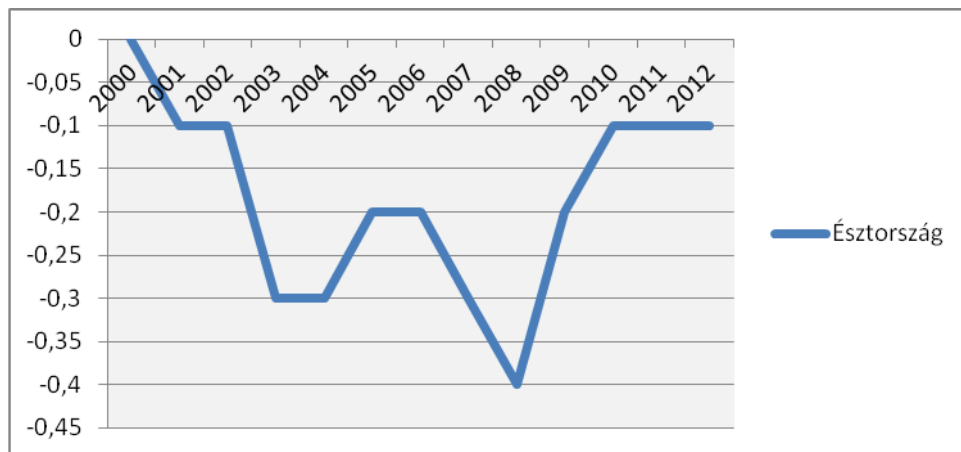
6. táblázat: Az előcsatlakozási alapok megoszlása a 10 kelet-közép-európai ország között (millió euró)

	PHARE	ISPA minimum	ISPA maximum	SAPARD
Bulgária	100	83,2	124,8	52,1
Cseh Köztársaság	79	57,2	83,2	22,1
Észtország	24	20,8	36,4	12,1
Lengyelország	398	372,8	384,5	168,7
Lettország	30	36,4	57,2	21,8
Litvánia	42	41,6	62,4	29,8
Magyarország	96	72,8	104	38,1
Románia	242	208	270,4	150,6
Szlovákia	49	30,4	57,2	18,3
Szlovénia	25	10,4	20,8	6,3
Összesen	1085	1040		520

Forrás: Forman Balázs: Az Európai Unió strukturális és előcsatlakozási alapjai 165. oldal

A finanszírozás – finanszírozhatóság vizsgálatának egyik mutatószáma a adósságszolgálati mutató, mely megmutatja az adott évi kamat- és tőketörlesztési kötelezettséget a GDP arányában. Észtország esetében ez a mutató 2000 és 2012 között végig nagyon alacsony volt, azaz a GDP-nek kis részét teszi csak ki a kamat- és tőketörlesztési kötelezettség. Litvánia esetében ez a mutató nem áll rendelkezésre (11. ábra).

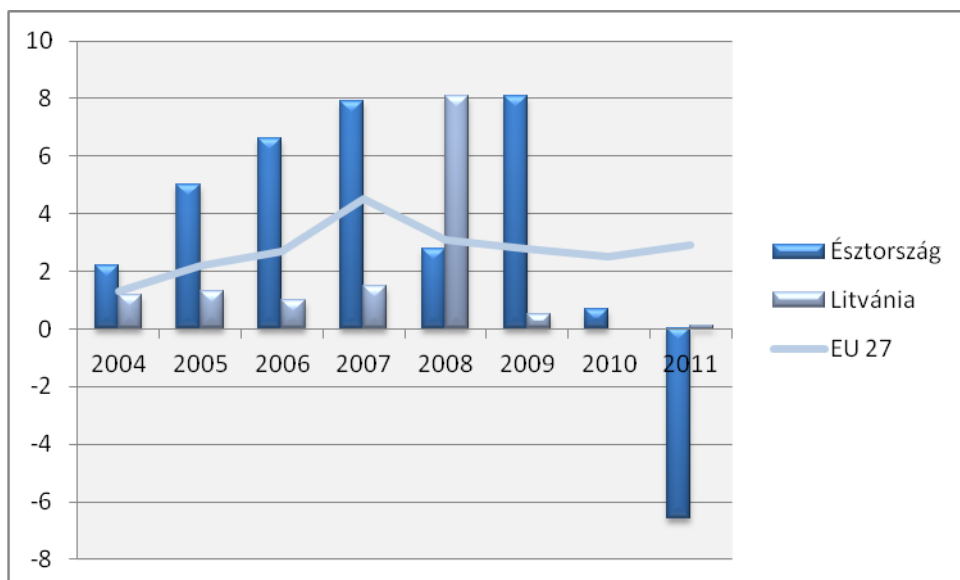
11. ábra: Adósságszolgálati mutató 2000-2012 (%)

Forrás: OECD alapján saját készítésű ábra

Észtországban 2004 és 2007 között az EU 27 átlaghoz képest a GDP-nek sokkal nagyobb százalékát tette ki a közvetlen működőtőke-áramlás. 2008-ban átmenetileg lecsökkent a tőkebefektetések száma, azonban 2009-ben ismét megugrott az érték. 2010-re azonban drasztikusan lecsökkent, 2011-ben pedig az érték már -6,6% volt. Litvániában szinte minden vizsgált évben alacsony volt a működőtőke-áramlás. Egy évben, 2008-ban volt kiugróan magas, 8,1%.

12. ábra: Közvetlen tőkebefektetés (FDI) 2004-2011 (%)

Forrás: KSH alapján saját készítésű ábra

A fejezetben ismertetett elemzések alapján úgy gondolom, hogy Észtország szinte az összes alapkritérium alapján **integrációérettnek** tekinthető. Az EBRD által készített „átalakulási jelentések” alapján egyértelműen kijelenthető, hogy rendelkezik az integrációban való sikeres szerepléshez szükséges működő piacgazdasággal. Képes megállni helyét a gazdasági versenybe. Gazdasága nem csak a 10+2 újonnan csatlakozott tagállamhoz képest, hanem az egész Európai Unióhoz képest is versenyképes. Makrogazdaságilag ugyan nem eléggé stabil, a konvergencia kritériumok terén azonban jól teljesít.

Litvánia gazdasági teljesítménye elmarad ugyan Észtországtól, azonban a többi 2004-ben, illetve 2007-ben csatlakozott tagállamhoz képest jól teljesít. Rendelkezik az integrációhoz szükséges működő piacgazdasággal és gazdasága kellően versenyképes. Az EU 27 átlagtól ugyan elmarad, viszont az EU 10+2 országaihoz képest versenyképesség terén jó eredményt ért el. Észtországhoz hasonlóan makrogazdasági stabilitása nem kielégítő, azonban a konvergencia kritériumok területén rendkívül jó eredményekkel rendelkezik. Összességében Litvániát **integrációérettnek** tekintem.

Hivatkozások jegyzéke

Nyomtatott források:

- Balassa Béla (1961): *The theory of economic integration*. Richard D. Irwin Inc., Homewood. 1-3. oldal
- Bojtár Endre (2001): A rendszerváltás a balti államokban: A „harmadik nemzeti újjászületés”. *História*, 23. évfolyam, 9-10. szám, 25-28. oldal
- Eglitis, Diana Stukuls (2008): The Baltic States: Remembering the Past, Building the Future. In: Wolchik, S. L. (szerk.) és Curry, J. L. (szerk.) (2008): *Central and East European Politics: From Communism to Democracy*. Rowman & Littlefield Publishers, Inc., Plymouth (etc.). 233-252. oldal
- Forman Balázs (2001): *Az Európai Unió strukturális és előcsatlakozási alapjai*. Európai Bizottság Magyarországi Delegációja, Budapest. 165. oldal
- Horváth Zoltán (2011): *Kézikönyv az Európai Unióról*. HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó Kft., Budapest. 281-624. oldal
- Misiunas, R. J. és Rein, T. (1994): A balti államok története 1940-1986. In: Rauch, Georg von, Misiunas, R. J. és Rein, T. (1994): *A balti államok története*. Osiris-Századvég, Budapest. 162-225. oldal
- Palánkai Tibor (2002): Összefoglaló az integrációérettség mérésének kutatásáról. In: Palánkai Tibor (szerk.) és Fogarasi Judit (szerk.): *Kutatások az integrációérettség témaköréből*. ISM, Budapest. 9-141. oldal
- Palánkai Tibor (2004): Csatlakozási és tagsági kritériumok – Integrációérettség. In: Palánkai Tibor (2004): *Az európai integráció gazdaságtana*. Aula Kiadó, Budapest. 375-442. oldal
- Palánkai Tibor (2011): Csatlakozási és tagsági kritériumok – Integrációérettség. In: Palánkai Tibor (2011): *A globális és regionális integráció gazdaságtana*. Akadémia Kiadó, Budapest. 353-386. oldal
- Rauch, Georg von (1994): A balti államok története 1917-1940. In: Rauch, Georg von, Misiunas, R. J. és Rein, T. (1994): *A balti államok története*. Osiris-Századvég, Budapest. 9-25. oldal

Teperics Károly és Rózsa Péter (2004): Az Európai Unió bővítése és a csatlakozni vágyók szándékai a népszavazások tükrében. *Tér és Társadalom*, 18. évfolyam, 4. szám, 135-148. oldal

Wolchik, S. L. és Curry, J. L. (2008): Democracy, the Market, and the Return to Europe: From Communism to the European Union and NATO. In: Wolchik, S. L. (szerk.) és Curry, J. L. (szerk.) (2008): *Central and East European Politics: From Communism to Democracy*. Rowman & Littlefield Publishers, Inc., Plymouth (etc.). 3-29. oldal

Elektronikus források:

EBRD (2011) *Transition Report: Crisis and Transition: The People's Perspective.*: <http://www.ebrd.com/downloads/research/transition/tr11.pdf> (Letöltési idő: 2013. 01. 09.)

EBRD (Európai Újjáépítési és Fejlesztési Bank) (2013): *Transition report archive*: <http://www.ebrd.com/pages/research/publications/flagships/transition/archive.shtml>

EBRD (Európai Újjáépítési és Fejlesztési Bank) (2013): *Transition indicators by country*: <http://www.ebrd.com/pages/research/economics/data/macro.shtml> (Letöltési idő: 2013. 03. 15.)

ECB (Európai Központi Bank) (2012): *Konvergenciajelentés*: <http://www.ecb.europa.eu/pub/pdf/conrep/cr201205hu.pdf> (Letöltési idő: 2013. 01. 10.)

ESF (Európai Szociális Alap) (2007): *Befektetés az emberekbe immár 50 éve*: <http://ec.europa.eu/esf/main.jsp?catId=35&langId=hu> (Letöltési idő: 2013. 01. 10.)

Eurostat (2013): *EMU convergence criterion series - annual data*: http://appsso.eurostat.ec.europa.eu/nui/show.do?dataset=irt_lt_mcby_a&lang=en (Letöltési idő: 2013. 03. 16.)

Eurostat (2013): *Government deficit and debt*:

http://appsso.eurostat.ec.europa.eu/nui/show.do?dataset=gov_dd_edpt1&lang=en
(Letöltési idő: 2013. 03. 16.)

EUROSTAT (2013): *Long-term unemployment by sex - annual average*:

<http://epp.eurostat.ec.europa.eu/tgm/table.do?tab=table&init=1&language=en&pcode=tsdsc330&plugin=1>: (Letöltési idő: 2013. 03. 16.)

Eurostat (2013): *Real GDP per capita, growth rate and totals*:

<http://epp.eurostat.ec.europa.eu/tgm/table.do?tab=table&init=1&language=en&pcode=tsdec100&plugin=1> (Letöltési idő: 2013. 03. 16.)

KSH (2013): *Közvetlen működőtőke-áramlás a GDP százalékában (2000–2011)*

http://www.ksh.hu/docs/hun/eurostat_tablak/tabl/tec00046.html (Letöltési idő: 2013. 03. 18.)

OECD (2013): *General government net debt interest payments*:

http://www.keeper.com/Digital-Asset-Management/oecd/economics/oecd-economic-outlook-volume-2012-issue-2/general-government-net-debt-interest-payments_eco_outlook-v2012-2-table180-en (Letöltési idő: 2013. 03. 18.)

WEF (World Economic Forum) (2013): *The Global Competitiveness Index 2006-2013*

internetes adatbázis: <http://www.weforum.org/issues/competitiveness-0/gci2012-data-platform/> (Letöltési idő: 2013. 03. 15.)

WEF (World Economic Forum) (2012): *The Global Competitiveness Index 2012-2013*:

http://www3.weforum.org/docs/WEF_GlobalCompetitivenessReport_2012-13.pdf (Letöltési idő: 2012. 03. 15.)

Mellékletek

1. sz. melléklet: Az Európai Unió tagországos GCI helyezése 2012

Ország	GCI helyezés	EU 27 helyezés
Finnország	3	1
Svédország	4	2
Hollandia	5	3
Németország	6	4
Egyesült Királyság	8	5
Dánia	12	6
Ausztria	16	7
Belgium	17	8
Franciaország	21	9
Luxemburg	22	10
Írország	27	11
Észtország	34	12
Spanyolország	36	13
Cseh Köztársaság	39	14
Lengyelország	41	15
Olaszország	42	16
Litvánia	45	17
Málta	47	18
Portugália	49	19
Lettország	55	20
Szlovénia	56	21
Ciprus	58	22
Magyarország	60	23
Bulgária	62	24
Szlovák Köztársaság	71	25
Románia	78	26
Görögország	96	27

Forrás: WEF Global Competitiveness Index 2012-2013 alapján saját készítésű táblázat

2. sz. melléklet: EU 10+2 tagországok GCI helyezése 2006-2012

	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012
Bulgária	12	12	12	12	12	11	10
Ciprus	9	9	3	2	4	5	8
Cseh Köztársaság	2	2	2	1	2	2	2
Észtország	1	1	1	3	1	1	1
Lengyelország	10	8	8	5	3	3	3
Lettország	4	6	9	11	11	9	6
Litvánia	7	3	5	8	6	4	4
Magyarország	8	7	10	9	8	6	9
Málta	6	10	7	7	7	7	5
Románia	11	11	11	10	10	12	12
Szlovák Köztársaság	5	5	6	6	9	10	11
Szlovénia	3	4	4	4	5	8	7

Forrás: WEF Global Competitiveness Index internetes adatbázis alapján saját készítésű táblázat